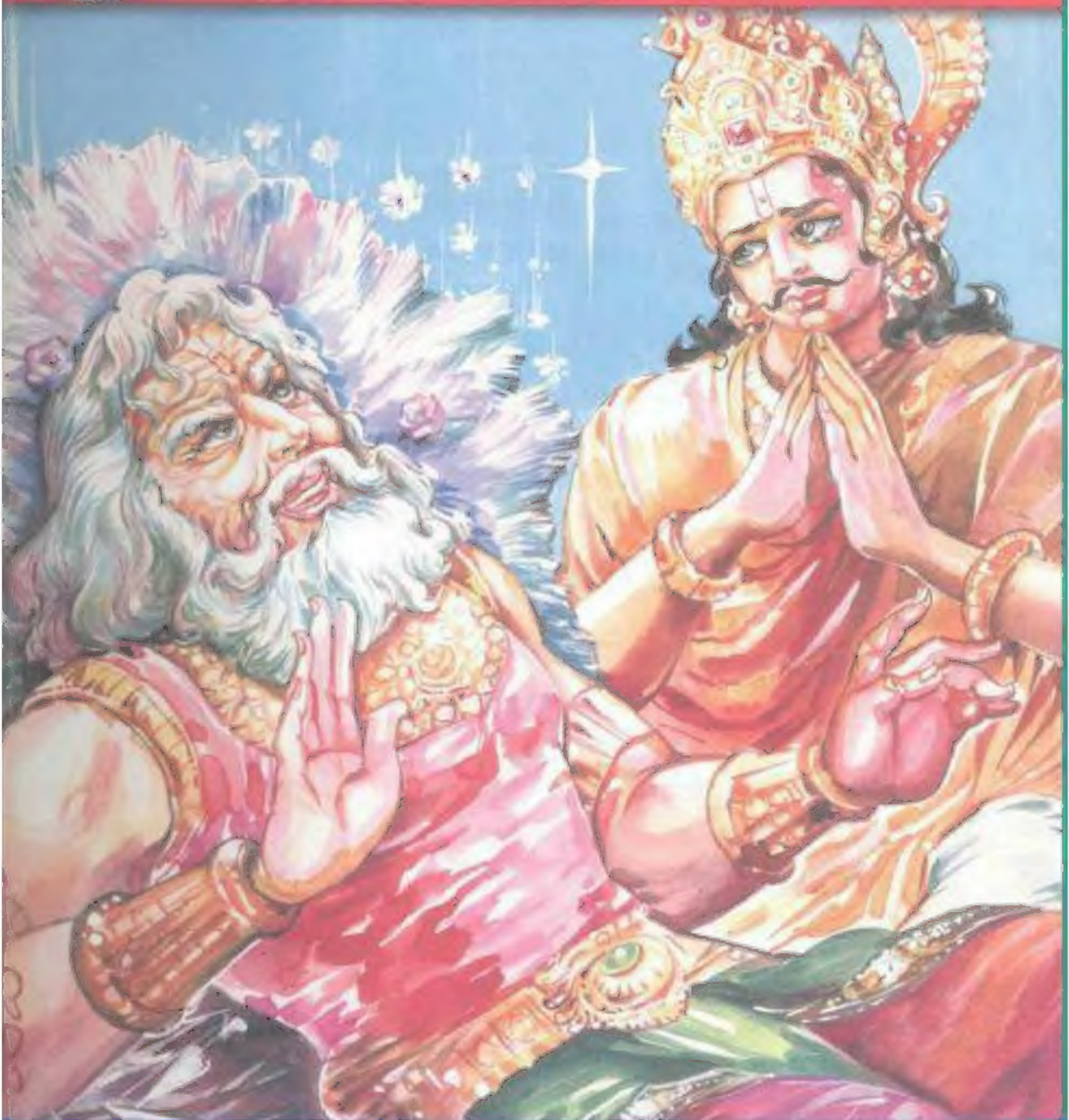

मार्च २००१ Rs. 10/-

दांदोबा

/ 68

कच्छचा भूकंप

१६ जानेवारी या दिवशी खरा भूकंप वेग प्रकासनाक वित्त सागरा परीत असलो. देशांतले सर्व नगरिक या सोहळ्याकडे डोळे तांबून असतात. यदाही प्रत्येक राज्य, शहर, गाव व जिल्हा कार्यालया नेहमीप्रमाणे या सोहळ्यासाठी तयार झाले. हजारों, लाखों लोकांनी आपली देशनिष्ठा, अभिमान व आनंद व्यक्त करण्यासाठी त्यांच्या परिसरांतले सभारंभ उत्साहाने साजरे केले. किंवा टीव्हीवर विहंगीचा कार्यक्रम पाहण्यात ते गर्क झाले. देशांतले प्रत्येक राज्य आनंदात होते गुजरातखेरीज। गुजरातत मात्र गेल्या पांच हजार वर्षांत कधी झाला नाही, असा दुर्दैवाचा एक प्रचंड आघात झाला।

प्रकासनाक दिनाच्या सभारंभापूर्वी काही तास, भूकंपामुळे अनेक शहरे व गावे लष्करात झाली, असाध्य निष्पाप जीव मुत्सुमुखी पडले - त्यांच्या सख्येची मोजदाद हा लेख लिहीत असताना पूर्ण झालेली नव्हती. लागले लोक वेधर झाले. त्यांची चर्रे - लहान असोत वा मोठी - पत्त्यांच्या बोगत्याप्रमाणे क्षणार्धात कोरळली. हजारों जीव त्यांतून निसटले किंवा जखमी अवस्थेत नाचवले गेले. झार हजारों बेपत्ता होते! काही हजार बालकें अनाथ झाली आहेत, त्यांचा विचार तर मन मोठवतो।

या संकटानंतर तीन दिवस दलदल्यावर, जेव्हा सविस्तर बातमी आली तेव्हा भुज आणि अंजना, राधार नि भाचाऊ सारखी कच्छमधली इतर गावे, अहमदाबाद ही राजधानी आणि त्याच्या असंख्यारची मीच गावे, अटपटाबाब ही राजधानी आणि त्याच्या असंख्यारची मीच गावे यांच्यामधे सर्वात जास्त हानी झालेली आहे. भूकंपाचा केंद्रबिंदू कच्छचे ऍन हा अफाट दलदलीचा प्रदेश होता रणच्या दक्षिणेस भूकंपाचे हादरे वसू लागले.

द्वारकाच्या मंदिराचे खूब नुकसान झाले आहे. भुजचे ऐतिहासिक संग्रहालय उध्वस्त झाले आहे. अनेक कुराण स्मारकांची कोरीबी निशाणी राहिलेली नाही. मदतीचा प्रचंड ओष येतो आहे, आणि पुनर्वसनाचे प्रयत्न युद्धातलीवर सुरू आहेत. गुजरातच्या दिवने स्वयंसेवक, औषधे, अत्यावश्यक वस्तू व पैशाची मदत उखड चालू आहे.

बाबले, चक्रीबाबले, संज्ञावात व भूकंप हे मानवजातीचा विचार करीत नसतात. शास्त्रीय व नवी औद्योगिक उपकरणे आपल्यासाठी बर उल्लेख केलेल्या नैसर्गिक संकटांची सूचना तरी देऊ शकतात, परंतु भूकंपाचे आगाऊ निदान करता येत नाही. म्हणून नुकसानीचे प्रमाण अफाट असते.

या दुर्दैवी संकटात सापडलेल्या आपल्या बांधवांच्या मदतीचा आणि जाऊ या, आणि आपल्याला जमेल ती जास्तीतजास्त मदत आपण त्यांना करू या. बाचा एक मार्ग म्हणजे घनप्रधानांच्या रिलीफ फंडाला सहाय्य करावे. (C/o. P.M.'s Office, New Delhi 110 011) आपल्या राष्ट्रवर आलेल्या या मोठ्या आपत्तीच्या वेळी आपण मदत करून आपल्या पंतप्रधानांचे हात मजबूत करू या।

- प्रकाशक

वेताळ
कथा

मदतीचा
आनंद

निश्चयचा फळा विक्रमार्क राजा पुन्हा झाडावकळ गेला. झाडावरचे शत्रू त्याने खातो उतरवले आणि आपल्या खांद्यावर घेतले, निमूटपणे तो स्वर्गालाकडे जाऊ लागला. तेव्हा घेतात तपसेला वेताळ त्याला म्हणाला, "राजन्, मध्यरात्र झालेली आहे. स्वर्गात स्मरान जयकच आहे. इथे भुतप्रेते स्वच्छंदपणे हिंडल रहातात. कोणत्याही क्षणी ते तुझा घात करू शकतील. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे तरीदेखील तू निर्भयपणे या भयंकर जागी फिरतो आहेस. जस काही कुणीही तुला काहीही विषडवू शकणार नाही. मला हे समजत नाही की कुणासाठी मदत करण्याच्या उद्देशाने काँग्रेस हा पक्ष बनवतो आहेस? का आपल्या प्राणांची बाजी लावतो आहेस? तू जरी कुणाला मदत केलीस तरी तो प्रमुख संतुष्ट होईल याची काय खात्री?

त्याला मवत करण्यास तू जरी उत्सुक असलास तरी यामुळे समस्येचे समाधान होणार नाही, आणि तुझे शंभूदेवील चमत्कार होऊ शकतील, उदाहरण म्हणून मी तुला शंभूची गोष्ट सांगतो. तो फारच सुशील आणि प्रोपकरी होता. तुझा थकवा दूर होण्यासाठी सक्षमपणे ही गोष्ट एक," आणि वेतळ शंभूची गोष्ट सांगू लागला.

"शंभू श्रीमंत नव्हता पण छान्नी ध्यायची दहात नव्हती. तो तिहावाचयता शिकलेला नव्हता. त्याला आपल्या हाराने बाहुल्या बनवण्याची इच्छा होती. गाणी म्हणण्याची इच्छा होती. त्याची ही मनोव्यथा पाहून एकदा त्याचे आजोबा त्याला म्हणाले, "अरे शंभू, जगात शेतमोहारी कामे करण्यापेक्षा दुसऱ्याचे मले करणे जास्त श्रेष्ठ आहे. तू फार चांगल्या श्रमकाचा आहेस. तुझे मन स्वच्छ आहे. तू स्वयंपूर्णी आहेस, हेच तुझे शोभ्य आहे. काळजी करण्याचे सोड आणि संतुष्ट रहा!"

"मी चांगला आहे याचा कस पुढचा आहे?" शंभूने विचारले

आजोबांनी हसून म्हणले, "शंभूलाण्याचा अर्थ आहे निःस्वार्थी असणे, देव, घृण, ईर्ष्या न बाळगणे. इतरांचे मोठेपण पाहून तुला मत्सर वाटत नाही, उलट तुला आनंद होतो. दुस्त्यांचे हित कातला आपले फायदा बाडला हेवण्याची तुझी प्रवृत्ती आहे. अनेक विक्तीतरी चांगले गुण तुझ्यामध्ये भरलेले आहेत.

श्रीजाच्या राम जेव्हा देवाच्या पायावर डोकें ठेवतो, तेव्हा त्याची प्रार्थना अनेकांनी प्रचाराच्या सर्वांची प्रकृती दीक्षे राहते, ताईचे लग्न उगे, दादला प्रजादी चांगली नोकरी मिळते! तो कधी देवावरून स्वतःसाठी काही मागत नाही."

आजोबांनी उत्तर देत शंभू म्हणाला, "आजोबा, आपल्याच घरांतल्या नोकांचे कावणाने वितरण, यांत कसला आलाय मोठेपणा? माझ्या छत्रीने तर मी निव्वळ स्वार्थी आहे, याच्यामुळे घरांतल्या लोकांखेरीब बाहेरच्या लोकांचा कोणाचा फायदा होतो आहे? जर एखादा फलकार असता तर तो दुस्त्यांना आनंद देतो, त्याच्या हृदयात उत्साह मल शकतो!"

"दुस्त्यांना उत्साहित करणारासाठी, त्यांनी आनंदी होण्यासाठी तू कालकार असस पाहिजेस, असंच नाही काही! तू दुस्त्यांचे भले कर भला!" आजोबांनी त्याला प्रत्युत्तर केले.

शंभूच्या मनावर आजोबांची ही गोष्ट दयाली. तेव्हापासून जगेल तसा तो दुस्त्यांचे हित पाहू लागला. पण त्याची काळजी काही दूर झाली नाही.

एक दिवस त्याच्या घरी त्याचा एक मातालस आला. शंभूच्या मातस स्वभावभावस्वरूप त्याने खूप ऐकले होते. शंभूला आपला जांबई फलन घेण्याच्या हेतूने तो इथे आला होता. त्याची मुसगी पार्वती सुंदर, विनम्र व बुद्धिमान होती. अशी सुशील गुणवत्ती सुखी या घरचीं सून होणार या करण्याने शंभूच्या घरांतल्या सर्व मंडळींना खूप आनंद झाला. परंतु शंभूने मात्र सध्यां उपपला नष्ट करण्याचा विचारच नाही असं खाफे सांगून टाकले.

पार्वतीच्या पित्याला आश्चर्य वाटले. त्याने शंभूला विचारले, "तुला कां सदा कष्टाचं नाही हे तरी लाला!" शंभूने उत्तर दिले, "मी असादी निरुपयोगी आहे. मला कोणताही विद्या येत नाही. कोणत्याही कामाला मी हास्य नाही असं मला नेहमी वाटत." "शेती करतो आहेस की? यापेक्षा आपणही क्याय हवं?" पार्वतीच्या पित्याने त्याला समजावले.

"पण त्यांत मी माझी अकल थोडीच चालवतो? दबा जे सांगतात. ते फक्त मी ऐकतो, त्यामुळे काय करतो! स्वतः होऊन काही करण्याची योग्यता माझ्यांत खरेच नाही." शंभूने त्यांना सांगितले.

"अला गानयें हाच तुझा मोठेपणा आहे. शेती करणे ही गोष्ट काही कुणी एका विवसात शिकत नाही काही! अनुभव मिळत गेला की तू खांगल्यापेकी शेतकरी म्हणूक्या जाशील, मग त्यादिवशी तुला खूप आनंद होईल." पार्वतीचा पिता म्हणाला "आनंद आणि मला? मला खूष होताच येत नाही. आणि जेव्हा मी स्वतः खूप होऊ शकत नाही. तेव्हा सदा करून आपल्या पत्नीला मी कसा खूप देऊ शकेन?" शंभूने विचारले.

पार्वतीचा पिता गप्प बसला, दोन दिवस तिथेच राहून तो शंभूचीं दिनचर्या सक्षमपणे पाहत होता. त्या गांवात त्याची काही किमोळ कामे होती, ती पुरी करून तो जेव्हा परत जायला निघाला, तेव्हा तो शंभूला म्हणाला, "शंभू, तू माझ्याबरोबर आमच्या गांवी चल. तिथे मी तुला संतुष्ट राहाण्याची राद दाखवईल."

शंभूने ही कल्पना मान्य केली. त्याच्याही मनांत एकदा पार्वतीला पाहण्याची उत्सुकता होतीच, ती पार्वतीच्या पित्याबरोबर त्यांच्या गांवी गेला. पार्वतीचा उत्साही व सदाप्रसन्न राहण्याचा स्वभाव होता. त्यामुळे तिचे सौंदर्य जास्तच खुलून दिसत होते.

तिला पाहून शंभूच्या मनांतही आपण नेहमी

आनंदी, तुम असले पाहिजे अशी इच्छा निर्माण झाली. धरी पांचत्यानंत जरा विश्रांति झाली. बकवा कमी झाल्यानंत पार्वतीचा पिता गांवात जायला निघाला. तेव्हा तो शंभूला म्हणाला, "तुझ्या गांवातून मी आमच्या गांवातल्या काहीजणांसाठी चांगल्या बातम्या घेऊन आलो आहे. या बातम्या ऐकून त्यांना जका आनंद होईल. इतरांनी आनंदी झालेले तुला आवडते ना? तर मग तुही चला माझ्याबरोबर."

पार्वतीनेही त्याच्याबरोबर जाण्याचा हट्ट केला. तिथेही एकत्र राहणे पडले. हे पाहून शंभू मनोमन फारच खूष झाला होता. पण त्याचा हा आनंद फार वेळ टिकला नाही.

ते त्यांच्या छत्यावरून बळबे तेवढ्यांत त्यांना एक आठ वर्षांचा मुलगा दिसला. तो फारच उवास व दुःखी दिसत होता.

पार्वतीने त्याची वीनवापी मुद्रा पाहून विचारले, "काय रे बाबतं बहू? इतका का खूप झाला आहेस तू?"

“पावती लगेबंदगी गोटी झाडीत पडली. मी शोधायचा प्रयत्न केला तर सांध्याचा फुस्फार असावा असा फुलफुल आवाज आला. मला वाटतं की तिथें छराछुरा सांग असेल.” ललूने घाबरात सांगितलं.

“तू अगदी मित्रा आहेस रे! ओरे, शय्यापुळें जेव्हा एक पान दुसऱ्या पानावर घासतं, तेव्हा तसा आवाज येतो बरं!” नंतर ती पित्याकडे वळून म्हणाली, “बाबा, आधी गोटी शोधून काढू या नि नंतर पुढे वाऊं या!”

“तुझी ही संकव कळी सुटायची नाही” कौतुकाने म्हणत पार्वतीचा पिता पुढे चालू लागला.

शोधू त्याच्याबरोबर एका गृहस्थ्याच्या घरी गेला. पार्वतीच्या पित्याने त्या गृहस्थ्याला सांगितलं, “तू तर मोठा नगरीबवान आहेस. तुला सारखी तुम्या तेंपरीच्या जगाची काळजी वाटत होती ना? चक्कन या लग्नाला तयार झाला आहे. जे कांही मानपान, खर्च, तू सहात करू शकशील, ते त्याला करू आहे!”

मार्च २००१

त्या गृहस्थ्याने खूष होऊन म्हटले, “ही आनंद!ची बांजमी तू आणली आहेस ठरा पण गंगपतीचे काम म्हणणे होते?” “तो वेडा पैशाच्यामाने धासणारा आहे. मला नाही वाटत हा संबंध तो कबूल करत म्हणू!” पार्वतीच्या पित्याने उत्तर दिलं.

“ठीक आहे, पोरीच्या नशिवात जे लिहीलंय, तेच होणार” त्या गृहस्थ्याने त्यावर म्हटलं.

तिथून ते दोघे निघाले आणि आणखी एका गृहस्थ्याच्या घरी गेले. तिथे एका तरुणाला पाहून पार्वतीच्या पित्याने त्याला विचारलं, “तू म्हणत होतास ना, की या जन्मांत मला कधी नोकरी मिळेल का? या शोधूच्या शोधचे जमीनदार आहोत. त्यांच्या दुसऱ्या बायकोच्या मुलांना शिक्षणामध्ये काम आहे. त्याबद्दल ते दरमहा दौंगरी रुपये बायला तयार आहेत. तुझी कामाची पद्धत त्यांनी नीट पारखून पाहिली की त्यानंतर ते तुला कबरीत देखील “बांगली नोकरी देतील.”

“मी तर फेकलं होतं की जमीनदाराच्या पहिल्या बायकोचा पंचवध्या कचेरीत बराच आहे म्हणो! तिच्या मुलांना शिक्षणामध्ये काम असतं तर मला जास्त चांगली नोकरी मिळण्याची शक्यता आहे. तिथे नाही का जमायघवं कांही?” त्या तरुणाने आतुरतेने विचारलं.

“त्याला तर संस्कृत पंडित हवा आहे, तुला का संस्कृत येत नाही, होय की नाही?” पार्वतीच्या पित्याने विचारलं.

“ठीक आहे, माझ्या कपाळावर जी रेखा लिहीली असेल, तेच मला मिळेल.” म्हणाने त्यांना सांगितलं हे शोधेजण घरी परत जात होते तेव्हा वाटेत त्याच जागी पार्वती त्यांना भेटली. तिने ललूची गोटी हुदुपावून शोधून काढली होती. पार्वती पित्याला म्हणाली, “बाबा, मी नल्लुला गोटी काढून दिली पण हे, त्यासाठी बराच वेळ शोधशोध करामी लागली हो!” ती खूपच खुर्षीत दिसत होती.

११

चंदोब्य

घरी पंचवध्यानंतर पार्वतीच्या पिताने शोधून विचारलं, “पार्वतीच्या खुर्षीचं कारण समजतं की नाही तुला?”

शुभने उत्तर दिले, “त्यात न समजण्यासारखं काय आहे! गोटी मिळाली म्हणून ललूला खूप आनंद झाला. पार्वतीने बघ करून, चिकाटीने गोटी शोधून काढली, त्यामुळे ती स्वतःही खूप झाली. पण तुम्ही लक्षाच्या ठरवाळूचीबद्दल ज्या गृहस्थांशी बोलत होनात, त्यांच्याबद्दल पाळ मला वाटतं की ते फारसे खूप दिसने नाहीत. त्याचप्रमाणे तो बुरसा ठरवलेखील संतुष्ट वाटला नाही. कारण जमीनदाराच्या पहिल्या पत्नीच्या मुलांना शिक्षणामध्ये संधी त्याला मिळू शकणार नव्हती.”

एक प्रदीर्घ श्वास घेऊन पार्वतीचा पिता म्हणाला, “आपण सगळेच परोपकार करू शकतो, पण त्याच्याबरोबर कुणाला संतुष्ट करणं हे आपल्या हातात शोडवत असतं?”

वेताळाने ही गोष्ट राजासा सांगितली आणि पुढे म्हटलं, “एजन्, मला शंका आहे की परोपकार आणि संतुष्ट होणे याबाबतीत शंभूला सांगून पार्वतीच्या पित्याने फोडणा चमूरादने त्याला समाधानी करण्याचा प्रयत्न केला. पण मला वाटतं की त्याला हे कांही समजत नाही. बहुधा हे त्याच्या कुवतीच्या बाहेर असतं, म्हणून या शंकेचे उत्तर तुला माहीत

असूयाही तू मीन बाळगेल, तर तुझ्या डोक्याचे तुकडेतुकडे होतील.

विप्रमार्क म्हणाला, “पार्वतीच्या पित्याला त्या वेगवेगळ्या व्यक्तींचा वेगवेगळा स्वभाव माहीत होता. त्या गृहस्थाला आपल्या मुलीचे लग्न होतं की नाही याबद्दल शंका होती. पण जेव्हा स्थळ नक्की ठरते आहे ही बातमी कळली, तेव्हा तो म्हणू लागला की जे दुसरे यापेक्षाही चांगले स्थळ होते, तिथे बोलणी जमू शकली नसली का म्हणून! त्याचप्रमाणे, ज्याला नोकरी मिळण्याची मुळीच शक्यता नव्हती, त्याला एक नोकरी मिळाल्यावर सगळं बटु लागू की यापेक्षा जास्त चांगली चांगली नोकरी मिळायला हवी होती! केवळ दुसऱ्यांना मर्यादा देण्यासाठीच फक्त परोपकार केला पाहिजे असं नाही, पण त्यांना मदत करताना परोपकार करायला हवा. कुणालाही मदत करणं सहज शक्य होतं, पण कुणाला समाधान देणं, संतुष्ट करणं हे सोपे काम नसतं. पार्वतीच्या पित्याला हे व्यवहारिक सत्य ठाऊक होतं. त्यामुळे त्याच्या बोलण्यात फक्त वाक्यातुयं आहे. किंवा त्याला ही समस्या किती खोष आहे ते स्पष्टच नसतं, असं तुमं म्हणणं संपूर्णपणे निराधार आहे.”

राजाचे मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ शबासहित अध्यक्ष झाला व पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

चांदोबा

१३

मार्च २००१

"माझी रंगीनेली गोटी झाडीत पडली. मी शोधायची प्रयत्न केला तर सांघाचा फुटकार असावा असा फुलफुल आवाज आला. मला वाटलं की तिथें खराबुय सांग असेल." बळून धावत सांगितलं.

"तू अगदी भिन्ना आहेस रे! अरे, बाऱ्यामुळं जेव्हा एक पान दुसऱ्या पानावर धासतं, तेव्हा तसा आवाज येतो बर !" नंतर ती पित्याकडे बळून म्हणावी, "बाबा, आधी गोटी शोधून काढू या नि नंतर पुढे जाऊ या !"

"तुम्ही ही संकय कळी सुटावची नाही" कौतुकाचे म्हणत पार्वतीचा पिता पुढे चव्चु लागला.

शंभू त्याच्याबरोबर एका गृहस्थाच्या घरी गेला. पार्वतीच्या पित्याने त्या गृहस्थाला सांगितलं, "तू तर मोठा नशीबवान आहेस. तुला सारखी तुऱ्या लेकीच्या लग्नाची काळजी वाटत होती ना? क्यन या लग्नाला तयार झाला आहे जे कांही मानपान, खर्च, तू सगळं करू शकशीस, ते त्याला करून आहे !"

मार्च १९७२

त्या गृहस्थाने खूष होऊन म्हटलं, "ही आनंदाची बातमी तू आणशी आहेस सा! पण गणपतीचे काम म्हणणे होते?" "तो वेडा पैशाच्यामागे धावणारा आहे. मला नाही वाटत हा संबंध तो करून कोण म्हणत !" पार्वतीच्या पित्याने उत्तर दिलं.

"ठीक आहे, पोरीच्या नशिवांत जे लिहीलंय, तेच होणार" त्या गृहस्थाने त्याला म्हटलं.

तिथून ते दोघे निघाले आणि आणखी एका गृहस्थाच्या घरी गेले. तिथें एका तरुणाला पाहून पार्वतीच्या पित्याने त्याला विचारलं, "तू म्हणत होतास ना की या जन्मांत मला कधी नोकरी मिळेल का? या शंभूच्या गांवचे जमीनदार आहेत. त्यांच्या दुसऱ्या बायकोच्या मुलांना शिकवण्याचे काम आहे त्याबद्दल ते वरमहा दोन्ही रुपये बायला तयार आहेत. तुम्ही कामाची पद्धत त्यांनी नीट वाखून पाहिली की त्यानंतर ते तुला कचेरीत देखील चांगली नोकरी देतील "

"मी तर ऐकलं होतं की जमीनदाराच्या पहिल्या बायकोचा घरचेच्या कचेरीत बराच आहे म्हणै! तिच्या मुलांना शिकवण्याचं काम असतं तर नंतर जास्त चांगली नोकरी मिळण्याची शक्यता आहे. तिथें नाही कां जमागचं कांही?" त्या तरुणाने आसुरीने विचारलं.

"त्यांना तर संस्कृत पंडित हवा आहे, तुला तर संस्कृत येत नाही, होय की नाही?" पार्वतीच्या पित्याने विचारलं.

"ठीक आहे, माझ्या कावळाक जी चेडा तिहीली असेल, तेच मला मिळेल." तरुणाने त्यांना सांगितलं. हे दोघेजण घरी परत जात होते तेव्हा वाटेत त्याच जागी पार्वती त्यांना भेटली. तिने लवूची गोटी लुटुंगानून शोधून काढली होती. पार्वती पित्याला म्हणाली, "बाबा, मी सगुला गोटी काढून दिली. पण हो, त्यासाठी बराच वेळ शोधायोय करावी लागली हो" ती लवूच खुशीत दिल्या होती.

चांदोबा

घरी पोचल्यानंतर पार्वतीच्या पित्याने शंभूला विचारलं, "पार्वतीच्या खुशीचं कारण समजलं की नाही तुला?"

शंभूने उत्तर दिलं, "त्यात न समजण्यासारखं काय आहे? गोटी मिळाली म्हणून लवूला लवू आनंद झाला. पार्वतीने कष्ट करून, चिकाटीने गोटी शोधून काढली, त्यामुळं ती स्वतःही खूष झाली. पण तुम्ही लग्नाच्या ठरवाठरवीबद्दल ज्या गृहस्थांशी बोलत होतात, त्यांच्याबद्दल माव मला वाटलं की ते फारसे खूष दिसले नाहीत. त्याचप्रमाणे तो दुसरा तरुणदेखील संतुष्ट वाटला नाही. कारण जमीनदाराच्या पहिल्या पत्नीच्या मुलांना शिकवण्याची संधी त्याला मिळू शकणार नव्हती."

एक प्रतीक्षे स्थान घेऊन पार्वतीचा पिता म्हणाला, "आपण सगळेंच परोपकार करू शकतो, पण त्याच्याबरोबर कुमाला संतुष्ट करणें हे आपल्या हातांत धोडच असत ?"

वेताळाने ही गोष्ट राजाला सांगितली आणि पुढे म्हटलं, "राजन्, मला शंका आहे की परोपकार आणि संतुष्ट होणे याबद्दल तो शंभूला सांगून पार्वतीच्या पित्याने पोरुषा चतुराईने त्याला समाधानी करण्याचा प्रयत्न केला. पण मला वाटतं की त्याला हे कांही समजलं नाही. बहुधा हे त्याच्या कुवतीच्या बाहेर असावं, माझ्या या शंकेचे उत्तर तुला पाहीत

असूनही तू मीन वाळलेस, तर तुम्हा दोघ्याचे लुकडेलुकडे होतील

विक्रमार्क म्हणाला, "पार्वतीच्या पित्याला त्या वेगवेगळ्या व्यक्तींचा वेगवेगळा स्वभाव माहीत होता. त्या गृहस्थाला आपल्या मुलीचे लग्न ठेव की नाही याबद्दल शंका होती. पण जेव्हा रश्मि नकी ठरते आहे ही बातमी कळली, तेव्हा तो म्हणू लागला की जे दुसरे यापेक्षाही चांगले स्थळ होते, तिथे बोलणी जणू शकली नसती कां म्हणत ! त्याचप्रमाणे, ज्याला नोकरी मिळण्याची मुळीच शक्यता नव्हती, त्याला एक नोकरी मिळाल्यावर लगेच वाहू लागणं की यापेक्षा जास्त चांगली चांगली नोकरी मिळाल्या हवी होती! केवळ दुसऱ्यांना समाधान देण्यासाठीच फक्त परोपकार केला पाहिजे असं नाही, पण त्यांना मदत करताना परोपकार करायला हवा. कुमालाही मदत करणें सक्क शक्य होते, पण कुमाला समाधान देणें, संतुष्ट करणें हे सोपे काम नसतं. पार्वतीच्या पित्याला हे व्यावहारिक तत्त्व ठाऊक होतं, त्यामुळं त्याच्या बोलण्यात फक्त बावसातुर्य आहे, किंवा त्याला ही समस्या किती खोब आहे ते समजलं नसावं, असं तुम्हं म्हणणं संपूर्णपणे निराधार आहे."

राजाचे मोहभंग झाल्यामुळं वेताळ शकासहित आश्रय झाला व पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

चांदोबा

13

मार्च २००१

या महिन्यात जन्मलेली विशेष व्यक्ती

स्वतंत्रगद्दर सन १९३३, एक महान जर्मनीतून डॉक्टरेट मिळवून मुझासला परतला. उच्च शिक्षणासाठी परदेशी आस्थापनांवर त्याच्या नातेबांधवंती त्यात अतिशय महत्त्व होती. आपला विद्वत्तापराय परत आल्यानंतर आपल्या गावी व्यापारासाठी पुन्हा येऊन त्याच्याकडे येऊन तो अत्यंत सादर होता. अंधाराने त्याला एक कल्पना सुचली. 'बडि' या गुपतिवद्द देशिकाच्या वकिलीत तो गेला. 'मो' जर एक खंड किंवा भाग मला तुम्ही केले काय?' त्याने विचारले. रंजनाकानी मान्य गेली आणि तशीच त्याने एक प्रत्यक्ष देश भिडला. त्या तेथील मरभन त्याला पितावंत आणि त्याने गावी जायचं आम्हादीनं विनीत करवले.

हा घडणुकीचा व फायदे तरुण म्हणजे राममनोहर लोहिया। पुढे १९५६ महान लालकाशी व रामभारभाही विचारपर, बुद्धिचत आणि राजकारणी म्हणून प्रविष्ट झाले.

संपुष्ट प्रेक्षातल्या अंधाराने हा खेड्यात लोहियाजीचा जन्म २३ मार्च १९१० रोजी झाला. केवळ बहा वषांचे असतानाच त्याच्या राजकीय कार्यास सुरुवात झाली. त्यांनी स्वदेशीचा प्रश्न व इतर फायद्यात आरंभ केला. पुढे भिडती कणव्यांची होवू लागली, छात्री कणवली, आणि नागरी कायद्याचा प्रश्न कणेली, असल्या घातांत ते हस्तग्राही प्रोत्साहित करू लागले. गांधीजींच्या सत्याग्रहाच्या पळवळीत लोहियाजी समीत झाले. परंतु ते अंगलुपराण करणारे शिष्य नव्हते.

बनारस हिंदू विद्यापीठात ते शिक्षक होते तेथून ते एक उच्च विद्यार्थी व उच्च न्याय न्याय म्हणून प्रविष्ट होते. १९२९ मध्ये आखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेचे ते अध्यक्ष झाले.

लोहियाजींनी १९३४ मध्ये सर्वोच्च न्याय केला. पसतल्या काही लक्ष संख्यांनी वेळी कोटित संघाध्यायी एक स्थापन केला. तेथून त्या संघाच्या मुख्याचे, 'कोटित सोपवित' ये लोहियाजी संपन्न झाले.

१९४९ मध्ये जेव्हा 'भारत छोडो' चळवळीचे लोह देशभर आग्रहासह परतले. त्यावेळी लोहियाजींनी देशभरप्रतिष्ठित पत्रक, काशिनी व विविधपत्रक पस असत छापण्यात लागू घेऊन, संघाध्यायी न्याय्या पाहिली. त्याच वेळी 'भारत रेटिवी' नावाचे एक गुप्त रेडिओ स्टेशन त्यांनी सुरू केले व चालवले. जनतेमध्ये याचा फारच प्रभाव पडला. अनेक लोक या आविर्भावत सामील होऊ लागले. सिटिंग सरकारने लोहियाजींचा

राममनोहर लोहिया

पध्दत लुंभात टाकले व त्यांचे अतोनात छळ केला. परंतु ते नाराज होऊ निघून गेले.

आंतरराष्ट्रीय राजकारणाच्या पराबारेक्षित लोहियाजींनी आपला छटा उभारवला. १९५८ साली त्यांनी पर्सिली आसिमाई समजव्यादी पक्षित पराब्यात पुढावर घेतला. १९५३ साली समान विचारधारा धांडी लुंभाच्यावेरीर त्यांनी प्रसामभाजवडी पक्षाची स्थापन केली.

भारतीय घाताना मध्यम पितावंत म्हणून त्यांनी आठोपट प्रयत्न केले. पारितोषिक व पारितोषिक सत्तेनी समजव्याच्या निर्मण करणाऱ्या लोहियाजींनी तेव्हा इच्छा होती.

उत्तमप्रदेशातल्या पंतप्रधानास मतदारसंघातून त्यांनी १९६३ साली पोट निवडणूक जिंकली. लोकप्रियता असलेले विचारक मर्ते ते अगदी स्पष्ट. पणवड व पणवड मंडांत मांडा असत. लोकसभेतल्या उच्च समजव्याचे त्यांची गणना केली जाते.

'त्वय्यसमासादा निर्मम बुद्धी'चा व सैतकास सत्य मापणू मी अद्याप पाहिलेला नाही. स्वर्गीय कर्मां कितीच अकर्त केला नाही. ये कार्य न्यानी हाती घेतले त्यामुळे त्यांनी जितका व त्यांचा सैत जास्त काळा आहे.' हे उद्गार गांधीजींनी लोहियाजींबद्दल १९५० साली काढले होते. त्यावेळेस 'हीज्ज' मध्ये लोहियाजींनी सकार विरुद्ध सैत निहोता होता व म्हणून लालाचें (काँग्रेस) जल्लो केले.

लोहियाजींनी घडवले झणजे, घरगें यांशीं घातले अनेक लोकप्रियता काढले. लोहिया व नारायणजी त्यात गुंतले होते.

१२ ऑक्टोबर १९६७ रोजी पितामर्ध त्यांचे निधन झाले.

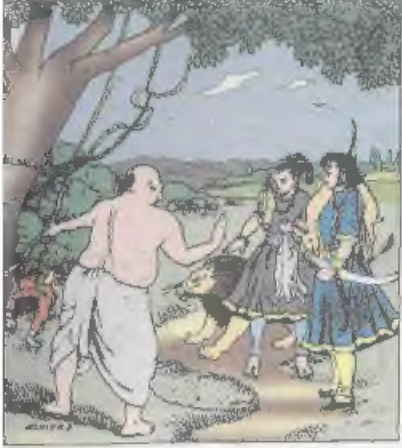
2

(डाकूच्या सरदाराने स्वर्गचारी नांवाच्या एका बास्तुविशारदाला पकडले होते, त्याच्याकडून जंगलातल्या एका झोपडीत राहणाऱ्या दोन क्षत्रिय तरुणांबद्दलची सगळी माहिती सरदाराने काढून घेतली. तेव्हा सरदार स्वर्गचारीला पकडून घेऊन जात होता, तेव्हा स्वर्गचारी ओरडू लागला. त्याचा ओगडा विघ्नेश्वर घुजल्याने पकला. क्षत्रिय तरुणांनी एक सिंह पाठवलेला होता त्या सिंहाला विघ्नेश्वराने डाकूवादी आक्रमण करण्यासठी पुकारले. सिंहाने एका डाकूवर झडप घातली व त्याचा गळा तोडत पकडला त्यानंतर.)

गर्जना करत आवाजक येणाऱ्या सिंहाला पाहून डाकूचा सरदार घाबरला. क्षणभर तो विचारांत पडला की जाता काय करायचं? लगेच त्याने आपला भाला उचलून सिंहार फेकला, तो भाला सिंहापासून फूटभर अंतरावर जाऊन बमिनीवर पडला. इकडे सिंहाने डाकूचा गळ्या तांडात धरला होता व तो इकडेतिकडे हालवत होता. डाकूच्या सरदाराने इकडेतिकडे पाहिले, तो असहाय, एकाकी आहे असे त्याला वाटले. उंटावर स्वारी करणारा डाकू खात्री पडला

होता, त्याचा उंट पावतून क्षत्रिय तरुणांच्या झोपडीच्या मागच्या बाजूला पळायला लागला. आणखी एका बदहतीसाच्या उंटावर बसलेला स्वर्गचारी मध्यम मागण्यासाठी मोठमोठ्याने ओरडू लागला.

डाकूचा सरदार नाराजीने स्वर्गचारीकडे बघत म्हणाला, "जे बास्तुविशारदा आता जरा गप्प बस की! मुक्ताब्दाने आमच्याबरोबर चले! नाहीतर तुला उंटावरून खाली पाडीन आणि या सिंहाचेच भक्ष्य बनवीन."

त्याच्या या बोलण्यावर स्वर्णाचारी फारच खूष झाला. कारण त्याला ठाऊक होतं की त्या सिंहाने त्याला काहीच केसं नसतं, स्वर्णाचारीने पाहण्याचं नटक करत म्हटलं, "नायकजी, मला सिंहाचा आहार बनवण्यासाठी त्याच्यापुढे फेकून द्या। तसंच झालं तर जन्मभूमीवर प्राण देऊन पुण्य तरी मी कमावीन, जन्मभूमीपेक्षा जास्त प्रिय आणखी काय असणार?"

डाकूंच्या सरदाराला वाटलं की स्वर्णाचारीला खाली पाडणेंच उत्तम होईल. पण त्याला लागलीच पर्वताच्या कुशीत असलेली आपली राजधानी आठवली. म्हणून त्याने आपल्या एका अनुयायाला सांगितलं, "हे बंधू, याला खाली पडूचिडू देऊ नकोस. आपल्याला पर्जेतांच्या रांगामधे जो फिझा बांधायचा आहे ना, त्यासाठी हाची मदत आवश्यक आहे तिथे याला घेऊन जाऊ. पंतर जर त्याने आपलं ऐकलं

माही तर तिथेच त्याचे तुकडे तुकडे करून टाकू."

सरदाराचे हे बोलणें ऐकून स्वर्णाचारी भीतीने थरथर कापू लागला. सिंहाला "भीम, भीम", जसा हांका मारून तो "मला बांचवा, मला बांचवा" असा जोरजोराने ओरडायला लागला.

आपल्याला मारलेली हांक ऐकून भीम सिंह गर्जना करीत स्वर्णाचारीच्या उंटाकडे धांवला. डाकूंना धोक्याचा अंदाज आला आणि त्यांनी आपल्या उंटाला जोराने लाथ मारून हाकलले. उंट ज्वारीच्या शेताच्या दिशेने जोराने पळू लागला. आपल्या उंटाला जोराने दौडवीत सरदारदेखील त्याच्यापाठोपाठ पळून गेला.

झोंपडीच्यामागे लपलेला विघ्नेश्वर पुजारी हे सारे पाहत होता. स्वर्णाचारी अशा प्रकारे खड्गच्या कथाटवात सापडल्याचे हे पाहून त्याला फार वाईट वाटले.

त्याचवेळी अरण्यात शिकार करून दोन्ही क्षत्रिय तरुण परत येत होते.

जेव्हा ते दोघे झोंपडीच्याजवळ पोचले तेव्हा विघ्नेश्वर पुजारी पळतपळत त्यांच्याजवळ गेला आणि म्हणू लागला, "मलावीरांनो, खड्गधारिणो, सर्वनाश झालाय। जे झाडयला नको होतं, तेच नेमकं झालंय, आता तुम्ही त्याला बाचवतं पाहिजेत."

त्यांच्यापैकी एका युवकाने तीक्ष्ण नजरेने बघत पुजाऱ्याला विचारले, "कुणाचा सर्वनाश झाला? आणि हा भीम पिंजऱ्याच्याबाहेर कसा आला?" आपल्याजवळ आलेल्या सिंहाला बघून त्याने विचारलं.

विघ्नेश्वर पुजाऱ्याने तिथे घडलेली घटना सविस्तर वर्णन करून सांगितली व तो म्हणाला, "वीरांनो, लोंकर झोंपडीजवळ चला. तिथे सिंहाच्या पंजाने मेसेला डाकू तुम्ही पाहू शकाल," दोन्ही तरुण पुजाऱ्याच्या पाठोपाठ गेले. पुजारी त्यांना परून घडलेल्या डाकूजनल घेऊन गेला आणि म्हणाला, "शत्रू गोटांतल्या इसमाचे हे हाच पहा-आपल्या भीमाच्या पंजाच्या फटाक्याने त्याला जखम झाली व तो पेसा आहे." क्षत्रिय तरुण जीवव्रताने ते शत्रू काळजीपूर्वक पाहिले आणि तो पुढे म्हणाला, "हा जंगल्यांतल्या जातीपैकी माणूस दिसत नाही. कपडे आणि थेंहरा पाहून असं वाटतं की हे लोक एखाद्या दुःच्या प्रांतातून या अरण्यात आलेले असवंत."

"आ हा जिवंत असता तर त्याच्याकडून माहिती करून घेता आली असती की हा कुठला माणूस आहे आणि इथे कशासाठी आला होता ते।" खड्गवर्मा बोलला, "खड्ग,। या डाकू बंदल आपल्याला माहिती मिळालीच पाहिजे. आपण त्याचा शठलाग केला पाहिजे. गंडकमृग जातीतल्या लोकपिंकी कुशी ना कुशी अवश्य पाहिजेत असेल की हे लोक कुठल्या दिशेला पळून गेले ते।"

खड्गवर्माला हे सांगून जीवव्रत पुजाऱ्याकडे वळला. "तुम्ही जा आणि गंडकमृग जातीमधला कुशी दिसतच तर त्याला आपल्याबरोबर घेऊन या."

विघ्नेश्वर पुजारी थोड्या अंतरावर गेला न गेला तोंच त्याला गंडकमृग जमातीचा नेता अण्य-

चांशवा

मल व त्याचे सहकारी दिसले. ते आपापसांत जोरजोराने वादविवाद करत होते.

पुजाऱ्याने त्यांच्याजवळ जाऊन म्हटले, "क्षत्रिय तरुण आज्ञाच शिकार संपवून परत आलेले आहेत. उंटचा स्वार होऊन आलेल्या दरोडेसोरांना तुमच्यापैकी कुणीतरी पाहिलंय का? माझा प्रिय मित्र स्वर्णाचारी याला त्यांनी पकडून नेलेलं आहे."

"पुजारीजी, आमचं उभं पीक त्यांनी लुटून नेलं आणि उरलेलं नष्ट केलं. खड्ग आणि जीवव्रत हे दोघेजण कुठे आहेत आता?"

नंतर ते पुजाऱ्याबरोबर गेले. झोंपडीजवळ आल्यानंतर ते दोघा तरुणांस भेटले. अण्यमलने त्यांना सांगितले, "खड्ग आणि जीवव्रत सरकार, लुटेऱ्यांनी आमचं सात पीक लुटून नेलंय. आम्ही त्यांच्याशी सामना करू शकलो नाही. आमचे वीर अरण्यपूला परत गेले."

“ही लो ! राजा होऊन तुम्ही खड्गसमोर टिकून राकला नाहीत? निती शरणाची गोष्ट आहे ही ! तुमचा भेकडपणा पाहून तुमचे अनुयायी तुमच्याबद्दल काय विचार करीत असतील?” खड्गवर्मनि नाराजीने व रागाने म्हणते. “आपण त्याच्यावर रागावू नये, माझ्यावर रागवावे, कारण त्याचेछेला हे तिथे मळते. मीच एकटा होतो.” असं म्हणून शिलामुखी त्या तस्मासमोर आला.

“असं आहे का? बरं मग, तू आता हे सांग की त्यांनी आपल्याला छळक नाहीत अशी काही नवी जायुधे वापरली होती का? की त्यांच्या उंटांना पाहून तुमचे गंडकमृग बायसून पळाले?” जीवदंत्राने विचारले.

शिलामुखीने सर्व हकीकत सविस्तर सांगितली व नंतर तो म्हणाला, “त्या डाकूजवळ भयं व तलवारी यांखेरीव दुसरी कुठली हत्यारां नव्हती. पण आपण जमनां छंट म्हणत आहात ते प्राणी पाहून आमचे लोक धाबून गेले.”

मार्च २००१

“ठीक आहे ! झालं ते झालं ! आता स्वर्णाचारीचा बरोडेखोरांच्या हातून बांचवून पसत आणणे हे आपलं कर्तव्य आहे. तुमच्या माणसांपैकी कांहीजण आता जगेच जा आणि ते कोणत्या बाजूला गेले आहेत त्याचा शोध घ्या.”

अरण्यमलने तिथेच आपल्या अनुचारांना शत्रूच्या मागावर पाठवले.

सूर्यास्त झाला व हळूहळू अंधार पडू लागला. खड्गवर्मा व जीवदंत्राने भोजन बनवले आणि जेवण झाल्यानंतर ते झोपडीबाहेर आले. त्यावेळेला गंडकमृग जातीला एक इसम, जो शत्रूचा शोध घ्यायला गेला होता तो परत आला. तो धापा टाकित होता.

त्याला पाहून अरण्यामल राजाने आतुर स्वरात त्याला विचारले, “दिसते कां बरोडेखोर? तुझ्याबरोबर निघालेले ते तिघेजण कुठे आहेत?”

गंडकमृग जातीच्या त्या इसमाने सांगितलं

18

चांदोबा

की ते डाकू पर्यंतल्या नवीन्या प्रवाशाच्या बिरुद दिशेला पुढे गेले होते. केवळ हे सांगण्या-साठीच तो त्या तिघांना सोडून परत आला होता.

जीवदंत्राने विचारलं, “इतर तिघेजण डाकूंचा पाठलाग करत आहेत का?” “होय सरकार, आपण तिथे जाईपर्यंत, ते त्यांच्या मागावर राहून त्यांच्यावर बक्ष ठेवतील,” त्याने उत्तर दिलं.

जीवदंत्राने विचार करून निर्णय घेतला व खड्गवर्माला सांगितले, “खड्ग, आता आपण निघू या ! अंधार पडल्यानंतरच जर आपण त्या भागात पोचलो तर वास्तू थांगले. कांहीही झाल तरी, आज रात्रीच स्वर्णाचारीला सोडवत पाहिलं.”

जेव्हा ते दोघे तरुण आपल्या तलवारी व धनुष्यांवर घेऊन बाहेर पडले तेव्हा विघ्नेश्वर पुजारी ओरडून म्हणाला, “आपल्या सिंहाने, मीमने ज्या डाकूला मारून टाकले, त्या डाकूचा उंट इथेच आसपास असेल कुठेतरी ! त्याच्या-वरच बसून जा. तो छंट शोधा आधी!”

हे बोलणे ऐकून गंडकमृग जातीतले चौघेजण उंटांला शोधू लागले. आजूबाजूला खूप हिंडले व ते थकून गेले. शेवटी एक झाडीच्या मागे तो उंट बसलेला होता तो त्यांना दिसला. थोड्याच वेळांत त्या उंटांला पकडून ते घेऊन आले. डाकूची नातमी आणणारा गंडकमृग पुढे जाऊ लागला, आणि दोन्ही तरुण उंटावर बसून त्याच्या पाठीपाड जाऊ लागले, जंगलात थोडे दूर गेल्यानंतर त्यांनी पाहिले की नदी किनाऱ्या-

चांदोबा

वरच्या एका प्रवास्त कातळावर डाकू जेवण रांधण्यांत गुंतलेले होते सगळेजण खूप दमलेले दिसत होते. कांहीजण उंटांची देखभाल करण्यांत मग्न होते. त्यांच्यापैकी कांहीजण बाळलेली सांकडे, काटव्या शोधत झाडांमधे हिंडत होते.

“जीव, त्या मंडळींनी स्वर्णाचारीची काय अवस्था केली आहे ते आपण प्रथम पाहिलं पाहिजे. लांकडे गोळा करणाऱ्यांपैकी एखाद्या माणसाला जिवंत पकडलं तर बाबदल तो माहिती देऊ शकेल.” खड्गवर्मनि सुचवले.

“हो हे अगदी बरोबर सांगितलंस. हा उपाय चांगला आहे. तुझ्याबरोबर एकाला घेऊन जा. पण कोणत्याही परिस्थितीत आम्ही इथे लपलेलो आहोत हे मात्र त्यांना माहिती होऊ काय नये.” जीवदंत्राने त्याला सावध करीत म्हणत, खड्ग-

19

मार्च २००१

उचलपचलसाठी डाकू तिथे आला, तो धाईत होता त्यामुळे इतकी मोठी फांदी अशी अचानक कशी व का तुटली असावी, हा विचार कांदी त्याच्या मनात आला नाही.

तो फांदी उचलताच म्हणून डाकू बांकला आणि खड्गवर्माने पाठीमागून त्याच्यावर झेप घेतली, त्याने डाकूचा भळा दोन्ही हातांनी घट्ट पकडला. गंडकभूग इंसामने लगेच आपला भ्रम त्याच्या छातीवर ठेवला.

त्या डाकूला खुणेनेच सांगण्यात आले की जर ती ओरडला किंवा किंचाळला तर तो कांदी जिवंत राहाणार नाही.

खड्गवर्माने डाकूला घट्ट पकडून धरला होता, तो भितीने थरथर कापत होता. तथा अकरथेन खड्गवर्माने त्याला उभा केला व त्याला सांगितले, "मुकाट्याने माझ्या पाठीपस चाबत ये. तुला मी मारणार नाही.

तू, जर तुझ्या लोकनामानाच कारण्याचा प्रयत्न केलास तर माझ तुला इथेच उभा धरून टाकीन."

डाकू एकदम गप्प झाळा आणि खड्गवर्माच्याकरील जाऊ लागला. डाकूला पाहून जीवदंष्ट्र फारच जातंदिल जाला, व त्याला म्हणाला, "तुम्ही लोकांनी दोंगराच्या खालच्या नदीजवळचं सारं पीक खुरन नेवतं आणि उध्वस्त केलात. त्यावेळेला तुम्ही स्वर्णाचारे नासण्या एका माणसाला पकडून नेतं होतं, आता तो कुठे आहे? तुम्ही त्याच काय केले आहेत?

डाकू भेदलेलाच होता, तो म्हणाला, "छा

सांगितले तर तुम्ही मना सोडून बाल?" जीवदंष्ट्राने त्याला आश्वासन देत म्हटले, "अय्यय!" "सरकार, तो माझूस 'बांभवा, बांभवा' असे ओरडत होता. आपचे सरदार चिडले आणि त्यांनी त्याला ज्वारीच्या गाटांत बांधून ठेवलेच. नदीच्या किनाऱ्यावर आम्ही जेलांच्या पाठीवरच समान उतरवले होतं, त्या दिशांत तो पडलेला आहे. मी जे सांगितो आहे ना ते अगदी खरं आहे."

"तू खरं सांगतो आहेस की नाही याचा खोपर्यंत आम्हाला विश्वास बारत नाही, तोपर्यंत तुला या झाडाला बांधून ठेवू, तू ओरडू नयेस म्हणून तुझ्या तोंडात बाळलेली पाने बांधून ठेवतो." जीवदंष्ट्राने सांगितले.

नंतर जीवदंष्ट्र व खड्गवर्मा दोघेही झाडावर चढले आणि तिथे डाकूचा तळ पडला होता त्या जागेकडे बघू लागले. अचानक खड्गवर्माने पाविले की डाकूच्या जवळच्या हांगरातल्या गुहेत मशालीचा उजेड आहे.

आश्चर्य व्यक्त करीत तो म्हणाला, "जीव, हे कशे हांगरातल्या गुहेमधल्या मशालीचा उजेड

तुला दिसतोय ना? ती खिचिव ओकाराचा इस्मा कोण आहे? त्याच्या सान्या शरीरावर कैराच्या जटा आहेत. आणि त्याच्यामागे पारतच विचित्र दिसणारा कुणीतरी त्याला आपल्या जादूच्या सोट्याने मारतो आहे."

जीवदंष्ट्राने त्या गुहेकडे बोट लक्ष देऊन पाहिले, खड्गवर्माच्या सांगण्यानुसार गुहेत मशाल जळत होती. त्या उजेडात त्याने एक विचित्र आकाराची व्यक्ती पाहिली. तिच्या अंगावर जटांचे जंतलच होते. मागे काळे कपडे घातलेवा एक मात्रिकही तिथे उभा होता. त्याच्या हातांत प्रादूचा सोदा होता.

खड्गवर्मा आणि जीवदंष्ट्र, बोधेही आश्चर्यचकित होऊन त्या विचित्र माणसाकडे पाहू लागले. तो अचानक गोंरांत ओरडू लागला. सान्या अरण्यांत त्याचा धेसू आवाज गरजला. तो गुहेच्याबाहेर धांवत आला आणि डाकूच्या दिशेने ओरांत पुढे सरसावला. त्याच्या कपाळावर अश्रिकांतातखी एक ज्योत चमचमत होती नि विन्नत होती।

(क्रमशः)

बांधेबा

21

मार्च २००९

भारताच्या राजकारणांतल्या कोलांट्या

भारताचे आपल्या अणुशक्ती कार्यक्रमावर जेव्हा दक्ष्याचा धाडसी निर्णय घेतला. १८ मे १९७४ला भारताचे राजस्थानच्या वास्कोटान, धरंखरणात धूम्रगती पध्दती अणुशक्तीचाचणी केली. भूषाच्या खाली १०५ मीटर खोलीवर ही चांचणी सकारावी ८.१५ वाजता केली गेली. त्यावेळी नलाद्वय राह्यांची मतेवारी संभुष्टान आली, व भारत अणुशक्ती संघाचा सभासद झाला. आपल्या साऱ्या चांचण्या शांततेच्या कार्यासाठीच अखतीव असे धाराने प्रतिपादन केले.

१४ ऑगस्टला फुलुडीन अली अहमद हे भारताचे पांचवे राष्ट्रपती झाले. २७ ऑगस्टला बी.डी. जती हे उपाष्टपती झाले. काश्मीरमध्ये शोध अवघुड्या २५ फेब्रुवारी १९७५ रोजी मुख्यमंत्री झाले. फेडरलकारणी त्यांनी केलेला कारार विधानसभेचे मंजूर केला. त्यानुसार भारत सरकारच्या अधिपत्याखेरीज इतर कोणोही निर्णय घेण्यास विधानसभा स्वतंत्र होती. जनमर्चे शोध अवघुड्यांनी लोकमत आघाडी बरखास्त केली आणि ते राष्ट्रीय परिषदेत साधील झाले.

१९६२ व १९६५ साली जेव्हा भारताने पाकिस्तान व चीनशी युद्ध सुरू झाले तेव्हा दोन्ही वेळा आणीबाणी लागू करण्यांत आली होती. १९७५ साली तिसऱ्या वेळेला आणीबाणी जाहीर करण्यांत आली. मात्र यावेळेला कारण अगदी वेगळे होते. याची सुरुवात झाली अन्नाहाराद हत्यकोटाच्या १२ जुलच्या निकालाने. त्यानुसार इंदिरा गांधी यांची १९७५ मधली निवडणूक १६ ठरवली व त्यांना सहाय्येची कोणतीही निवडून आलेली जगा किंवा पर घेण्यास मनाई होती. १३ जुलस बहुतेक सर्व विरोधी पक्षांनी राष्ट्रपती भवनापुढे

(पुढील ग्रहिन्यांत : जगांतल्या सर्वांत मोठ्या लोकशाहीची हालचाल)

निदर्शन केले व पंतप्रधानांच्या राजिनाम्याचा आग्रह घाला.

२४ जुलस सुप्रीम कोर्टाने अन्नाहाराद हायकोर्टाचा निकाल उचलून घेतला. २५ जुलस भारतीय कम्युनिस्ट पक्षाखेरीज सारे विरोधी पक्ष एकत्र आले. जयप्रकाश नारायण यांच्या नेतृत्वाखाली त्यांनी देशभर इंदिरा गांधींच्या सरकार विरुद्ध आंदोलन सुरू करण्याचे ठरवले. त्या रात्री राष्ट्रपती फुलुडीनअली अहमद यांनी देशाला अंतर्गत धोका असल्यामुळे आणीबाणी जारी केली. जयप्रकाश नारायण, गोरारजी देसाई, बाजपेयी, अडवाणी, चरणसिंग व अशांक मेहता पांसारख्या प्रमुख नेत्यांना अटक झाल्यास आली. राष्ट्रीय

स्वयंसेवक संघ, आनंदमार्ग, व इतर काही संघटनांच्यावर बंदी घालली गेली. पृत्तगनांतल्या बातम्यांवर नियंत्रण व बंधने आली. ७ नोव्हेंबरला सुप्रीम कोर्टाने इंदिरा गांधींची राज्यकोलीतील निवडणूक सनदशीर ठरवली. परंतु आणीबाणी मात्र १९७७ साली, निवडणुकांच्या अगोवतच उठवली गेली.

लोकसभेत एक नवी राजकीय आघाडी निर्माण होत होती. १९७६ मध्ये चा पक्षांनी एकत्र येऊन जनता पक्ष स्थापन करायचे ठरवले.

हे चा पक्ष होते काँग्रेस (I), जनमंत्र, भारतीय लोकदल, आणि समाजवादी पक्ष. १९७७ च्या या निवडणुकीत जनता पक्षाने काँग्रेसकडून सत्ता काबीज केली, आणि भारतीय राजकारणाचे पक्षीय चित्रच पसटले.

कविची राजशिष्टाई

कांचनबर्मा कांचनपूरचा राजा होता. तो कोणत्याही परिस्थितीत प्रजेला त्रास होऊ देत नसे. प्रजेचा तो फार आवडता होता, राजाने विचारपूर्वक वेगवेगळ्या सुधातया केले. कोडक्यांत जनता मुळी होती, तिला कुठल्याही गोष्टीची कमलता नव्हती. धनधान्याची नुयता होती.

एके दिवशी राजदरबारात एक व्यापारी आला. तो सुगंधी द्रव्याचा व्यापारी होता, त्याचे तव निरंजन सावकाश होते. देशविदेशांत कांहीही ब्रदुतार न होता त्याचा व्यापार पंढराटीला आला होता, तो राजाला म्हणाला "बहुतेक अत्तरीं मी विदेशातून आणली आहेत. जावा द्वीपघट्ट एक सर्वान अत्तर आणले आहे. सर्वांत प्रथम ते आपल्याला अर्पण करणे हे माझे कर्तव्य आहे." पण त्याने कांचनबर्मा स्हारणाने अत्तराची शिशी अर्पण केली राजाला ते अत्तर फार आवडले, त्याने दोकराला आज्ञा केली की सर्वांना ते अत्तर लाव.

नोकरीने राजाच्या आज्ञेप्रमाणे सर्वांना अत्तर लावले. संपूर्ण दरबारभर अत्तराचा घमंघमाट सुटला. तेव्हा राजकन्या उठून म्हणाले "निरंजन सावकारांनी आणलेले हे अत्तर, अत्तर नासून जावा द्वीपांत पसरलेल्या महाराजांच्या किर्तीचा सुगंध आहे."

राजाच्या प्रशंसापर केलेल्या बोलण्याला सर्वांनी ठाळ्या वाजवल्या. स्व मातेला निरंजन म्हणाला "कविजयांच्या म्हणण्याप्रमाणे आपल्या किर्तीचा सुगंध हाच माझ्या व्यापाराचा आधार-स्तंभ आहे. कविवर्यांचे म्हणणे शोभटके सत्य आहे.

दरबारांत धडलेल्या घटनेचे वर्णन अंतःपुरापर्यंत पोहोचले. महाराणीयासून दासीपर्यंत सर्वांनी अत्तराची खूप स्तुती केली. कांचनबर्मा अत्तर द्या नायने हे अत्तर कांचनपुरात मोठ्या प्रमाणावर विकले जाऊ लागले.

एक दिवस सावकाराने राजकन्याला आपल्या बरी बोलवले व म्हणाला, "मला स्वतःला माहीत

माही वीर हे आता किती प्रसिद्धी आहे पण तुमच्या प्रसंगेमुळे झाला चांगली प्रसिद्धी मिळाली काचन्मर्मा असत झा नावाने हे खूप प्रसिद्ध झाले आहे झाचा चांगला खप पण होतो आहे त्यामुळे नी खूप पैसा कमविला झा फायद्यात तुम्हाला पण हिस्सा मिळवता पाहिजे "

असे म्हणून त्याने कविवर्यांना रंगमी वरें व दक्षिणा दिली मग तो म्हणाला 'माझे व माझ्या व्यापाऱ्याचे कौतुक करणारे काव्य रचा प्रत्येक माणसाच्या सौखी माझे नाव देऊ दे, ज्याच्या त्याच्या तोंडी माझी व माझ्या व्यापाराची प्रशंसा येऊ दे जर असे प्रडले तर तुम्ही मागाल ते बक्षिस मी तुम्हाला देईन

त्याचे बोलणे ऐकून कवी चंद्रचुडानी रागावून घासीवळे व दक्षिणा घेण्यास नकार दिला, ते म्हणाले 'आम्हाची वनी पातळीखात कोकीळा फक्त वसत नसतच कुचन करते आकाशत विजा वसकतात

तेव्हाच सौर नाचतो त्याचापस मी काव्य करण्यालायक व्यक्ती किंवा म्हणा उभाली तरच कवीला काव्य करण्यास स्फूर्ती येते तुम्हालाच त्या लोभ्या व स्वाधी माणसाची प्रशंसा करणार काव्य मी कधीही करणार नाही असा काव्यतत्त्व जिवित महामोदेखील योग्य होणार नाही म्हणून व्यापाऱ्याचीसाठी केलेले काव्य कोविले" हा उतरले येतच नाही जर कुठेचूक होत असेल, इ नेच प्रहिन होत असेल, तर प्रत्यक्ष राजाची निंदा काव्यता देखील मी मागेपुढे पाहणार नाही आपल्या काव्याने मी लोकांना जागृत करीन प्रोत्साहित करीन तेव्हा आपल्या व्यापाऱ्याचीसाठी मला वापरायचा व्यर्थ प्रयत्न करू नकोस."

राजकीर्तीच्या मोतण्याने व्यापारी भगदी सुन्न झाला. त्याचा चेहरा पांढरा पडक पडला. ही गोष्ट महाराजांच्या कानावर गेली त्यांनी राजकीर्तीचा मोलावून म्हटले 'समजा, माझ्या हातून कोही चुक

आहात" झा भर्ता १) तुम्हाला कुठेतून किती मग यई काय कराल? "

चंद्रचूड स्व देणार देवदत्तान प्रसी प्रघे पडून म्हणत महाराज शान्त होत होता दुर्योधन अन्कारा वत त्या दोघांचे दुरिण कविले स्पष्ट शब्दात गा 'त म्हणून शंभ देवदत्तरूप धानले गेले. मन्मथराजकीर्ती धर्मराजांच्या गुणाची स्तुती केली म्हणून लोकाला त्याच पाठवण समजले त्याचप्रमाणे कोणतामागवून चा खोतपटपणा उघडा पाहून त्याने ' हा हिती गेली ह्याबद्दल देखील कवींनी निहाच आहे. ते फक्त चांगल्या नाही तर वाईट गरीबहनसुद्धा सिंहीण्याची सचोटी दाखवतात. चंद्रचूडाच्या वाजप रामागे कुठसाही वाईट हेतू नाही. ते कर्तव्यमावस्थेचा पोटी असे बोलले."

राजकीर्तींनाही संव्यांच्या म्हणण्याला दुजोरा दितो तेव्हा कुठे राजा चा शांत झाला

हा गरीबता राज्यात लागपाठ चार वर्षे दुष्काळ पडला निर्जन सावकाराचे नुकसान व्हायला लागले तेव्हा तो दुसऱ्या देशात जाण्याची नाराज करू लागला झाथवेळी शंजारच्या कल्याणदेगाच राजा शक्तिसिंह काचनपूरकर स्वारी करण्याच्या वेळाल होता झाचा वुस्सा कोणताच उभाव 'तल्यान काचनबर्मनि शत्रूपक्षाशी तह करण्याचे ठाविले संव्यांच्या संगण्यावरून राजाने चंद्रचूड कवींना राजवूत म्हणून कल्याण देशात पाठवायचे कल्याण देशाचे राजे शक्तिसिंह यांनी चंद्रचूड कवींच्या आदर सन्कार करून म्हटले शासनात्मा राजदान दिक्षा करणें योग्य नाही तुमच्या देशात आमच्या देशात सामील करून

घ्यायचे आम्ही एके ठविले आहे तुम्ही कवी आहात, पण राजवूत म्हणून आमच्याकडे आला आहात. तुम्ही आम्हाला कितीही दुषणे दिली तरी तुमचा देश आम्ही आमच्या देशात जोडणाऱ्याच शावर तुम्हाला काय म्हाणायचे आहे. हे मी जाणू इच्छित्वा

चंद्रचूड हंसून म्हणाला, 'मी उजून आमच्या महाराजांचा निरोप देखील आपल्याला सांगितला नाही वेबदघांतच आपण आपला मनसुबा जाहीर कराल आमचा देश उत्तलत वाईट परिस्थितीतून जात आहे तत्कात न करत आपल्या स्वाधीन होण्याची आमची इच्छा आहे आपले म्हणणे मी तथपूवक ऐकले आहे. आता काचनपूरचा नागरीक म्हणून माझे म्हणणे पण ऐकून घ्या घराचे दरवाजे उघडे असताना कुत्रे ओल घुसले तर आम्ही नले काय करणार? ठीक आठेकी आमची धान सुकलेली आहे. आम्ही कढवे देशभक्त आहोत, येवढ्या

प्रमाणाले आमच्या महाराजांनी आमची देशभक्ती प्रज्वलित ठेवली आहे की एक दिवस आपल्याला आमच्या देशातून हकालू देण्याची शक्ती आमच्यात आहे." त्यांचे बोलणे ऐकून शक्तिसिंह रानाने वेडा झाला पण चंद्रचूड राजवतू म्हणून आलेले असल्याने त्याला सोबतच बघ्याल आहे.

परत आल्यावर चंद्रचूडांनी तजाल सर्वहकीकत सांगितली. शक्तिसिंहाच्या धमक्यांनी रागावून काचनबर्मने युद्ध करण्याचे ठरविले. "विजय तरी मिळेल किंवा वीरगती प्राप्त होईल" तो म्हणाला.

कवि चंद्रचूडाने शक्तिसिंहासमोर ज्या देश भक्तीच्या गोष्टी केल्या त्याची जनतेवर जादू केली. त्याच्या हृदयात देशभक्ती उफाळून गेली. जनतेने प्रतिज्ञा केली की ज्या अथवा पराजय, कुठल्याही परिस्थितीत ते राजाची साथ सोडणार नाहीत. युद्धात शत्रूचा जीव घेऊ किंवा देशासाठी आपला जीव देऊ. निजमन सावकाराने देखील परदेशातून दिनदिन आगशयकतेच्या गोष्टी मागविल्या व जनतेला स्वस्त दराने विकल्या.

काचनबर्मच्या जनतेची प्रतिज्ञा ऐकून व देश

भक्ती बघून कल्याणदेशाची राजा आपससगत कुजबुजयला लागली. "अशा परिस्थितीत आपल्या राजाने त्याच्यावर स्वारी केली तर आपला विजय निश्चित आहे. ह्या परिस्थितीत त्यांच्यावर स्वाती न करण्यातच शहाणापणा आहे." शक्तिसिंहाला पण गुगलरावकडून ज्ञानेश्वर म्हणण्या काळाने त्याच्या लक्षात आले की आपली चूक होत आहे. ते मुधगनी पाहिले. त्याने काचनबर्मला प्रकट राजदूतकरवी संदेश पाठविला. मग आपल्या देशावर आक्रमण न करता मैत्री करू इच्छित आहोत. जनता दुष्काळग्रस्त आहे. तिच्यासाठी खुरखुराव घ्यावा. आता जे ज्ञानेश्वरने कृपया निसरून घ्यावे."

आपल्या वधनप्रमाणे शक्तिसिंहने काचन बर्मच्या जनतेस मदत केली. त्याने मैत्रीच कराय पाळला. चंद्रचूडांच्या राजशिष्टाईचे खूप कौतुक झाले.

राजकवि चंद्रचूडाने आपल्या राज्याच्या गुण दर्शन पर एक काव्य रचिले. ज्यात त्याने निरखत मावकाराच्या ज्वातकी आनंदाने प्रशंग केली.

मार्च २००१

६१ भीमाचा मुत्तू

महाभारत

रुद्राष्टकाने सद्यत जगात आपल्याचा राज्यवासी करून देणारा प्रमुख रत्न करणाऱ्या श्रीकृष्णावरून आपली कृतज्ञता व्यक्त केली. याचा युधिष्ठिराने खूप मनुनी केली. त्यानंतर आपल्या रथाना उद्देशून तो म्हणाला. "माझ्या प्रिय रथाने माझ्यामुले गुल्हाला उतरवून आसुर्य कष्ट होलावे लागले आहेत. साधारण माथसे असे इतकं कष्ट साहस शकत नाहीत. आता आणून घ्यायचं मिळवता. नाही तरही सूर्यवण धाडं दिवस विचारात घ्या. मग आपण रत्न भेटू या."

युधिष्ठिराने धृतराष्ट्राच्या अनुमतीने, भीमाला "होय माही दुर्दैवानेच महानंद दारुदरीसकट भीमाचे निवासस्थान म्हणून ठेविले. त्याचप्रमाणे

दुर्गामनाला गहाळ आणुनच दुर्गपण सांगिते. दुर्गपणच नव्हे महात गवून व सगळ्यांना फिरवून घेतली. आपापल्या नव्या अवतार प्रवेश केल्या. कुणा व मान्यतेची भजनेच्या पत्रालात राहिले.

काही दिवसांतून युधिष्ठिराच्या भगवत्पत्नी गंगा आणि म्हणाला. अर्जुनाला रथ उभे राहिले. प्रतिज्ञा तर भिडाली आहे, परंतु माझ्या मनात साहसी गेला. कतावटे की आम्हा धर्मव्या विरुद्ध काहीतरी करेल आहे. म्हणून माझा मत रचविल्याम अशांत असत कुपा करून माझ्या या शक्य निरसन कराव."

कुत्र्याने धाडं वेळ घेतला. विचर केल्या व तो म्हणाला. "मी भीमाच्या वाप्तीत विचार

चावला

कर्तो आहे त्याचा धर्मचें सर्व प्रकारचें ज्ञान आहे बाणाच्या शय्येवर पडलेल्या या भीष्माच्या मृत्यूनंतर हे अपार ब्रान नष्ट होईल म्हणून तुम्ही लोकर त्याच्याजवळ जा, अशा प्रकारचें जगाच्या हितचें हे ज्ञान रावित उपयोगी ठावें ही माहीत इच्छा आहे.

त्यावर युधिष्ठिराने उत्तर दिले, 'आपल्या मनात हो हा त्याच्याबद्दलचा विचार आहे अगदी तसाच विचार माझ्याही मनात आहे आपलाच आपला अस्वभावाने प्रकट तसे बहुधा त्यानाही आपल्याला भेटायची इच्छा असेल

त्याबद्दल कृष्णाने सात्यकीला सांगितलें, 'आम्ही आशाच भीष्माना भेटायला निघतो आहोत हथ तयार करून दे.' त्यानंतर कृष्ण व सात्यकी एक त्यावर युधिष्ठिर व अर्जुन दुसऱ्या

थावर सांगत भोग नकुल व सहदेव नागरां एका थान वरून धर्म्याच्याजवळ गेले कृष्णाचा युधुतसु आणि संजय योगेश्वरच्या त्यांचे वरून तिथे पोचले

वाटेत त्यांना पांच कुंडे दिसली कृष्णाने युधिष्ठिराला सांगितले की ती परशुरामाची कुंडे आहेत एकवीस वेळां परशुरामाचे भविष्याना शोधून शोधून त्यांचा लब्ध केला तेव्हां ही कुंडे या शत्रिपक्षाचा वताचे घडली होती परशुरामाने तंका त्यांचा ज्ञान आपल्या विन्याचून तणेल करून होते अशा प्रकारे त्यांचा क्रोधाभि शांत झाला होत

युधिष्ठिराने यावरून विचारल म्हणून कृष्णाने परशुरामाबद्दलची पुढील हकीकत सांगितली

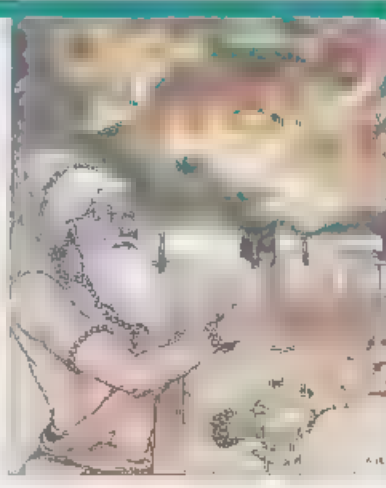
'जन्मून नावाच्या राजर्षीच्या वंशाने गांधी जन्मला त्याला सत्यवती नावाची एक मुलगा झाली वण तिला वृद्ध मुलगा व व मागे भूगृता पुत्र कर्णाला राज्यचरीद्वर सत्यवतीचा विवाह झाला ऋचीकने आपल्याला आणन आपला सासऱ्यांना पुत्र व्हावा या हेतूने मातवा भक्ती प्रवाने स्निग्ध बनवले याच दोन भा' प्रकृत सत्यवतीने सांगितले 'हा अश तुम्ह्या मानला द आतां दुसरा अश नु'डा अस कल्याण वृद्धा गतला एक पत्ताझी पुत्र होईल भविष्याचा वध करून तो राजा बनेल तुला एक उमशग व स्वभावाचा मुलगा होईल.'

या घटनेनंतर एकदोन दिवस गच्छ तीर्थ यात्रेला निघालेते सत्यवतीचे मागण्यात ऋचीकच्या आश्रमाने आले साधुजीने उपासना करून राजाच्या पत्नीने सांगितलेली गोष्ट पुन्हा

सांगितली अशाच तऱ्हेने निघावून या लोकांपाशी एक भाग मान्यतेने दिलेला सत्यवतीने आईआईने हा ज्ञानांना घेऊन होता तेथून खाता गाव ती जंश निघे स्थल मुल्लाची पत्नी का निने वाचून स्वच्छता झाला या वता अशक्या ऋचीक अण्णादाने परत आता त्याला सारी हकीकत कळल्यानंतर तो म्हणाला, 'तुम्ह्या हातून ही जी चूक झाली आहे त्यामुळे तुम्ह्या पाठी एक महान कृत अद्रिच जन्माला येईल आतां तुम्ह्या भावाच्या राक्षी एक अद्विज जन्मला यश

हे ऐकून सत्यवती फारच कष्टी झाली तिने तबऱ्याची विनवणी केली 'आपण कृपा करून आ' काहीतरी करा की आपल्या तपस्येच्या शक्तीमुळे माझ्या पोटी क्रूर स्वभावाचा पुत्र जन्मलं याक नये वाटले तर माझा मुलाचा पृथग व झाला तरी चाखेल मला माझ्या आयुष्यात फल वृ मृग पहाण्याची इच्छाच इच्छा नाही माझ्यावर एवढी कृपा तरी करायची ' ऋचीकने तिला वचन दिले की तबऱ्या होईल त्यानंतर सत्यवतीच्या गर्भातून शतत रमभावाचा जमवशीर, आणि गांधिच्या पत्नीच्या पां' विज्ञाभिन्न जन्माला आले जमदग्निना पुढे पत्नीगा हा पुत्र झाला पशुपाने माग झाल्यावर गांध्यादून परतावर महादेवाची आराधना करत आणन त्या भगवानाकडून अनेक भक्ते व गज जणूही पावले

या राजाने हेन वंशच्या धृतराष्ट्र राजाचा पुत्र अर्जुन याने वतात्रयाची कृपा म्हणून एक महान हा पाव झाले यात सत्यवतीना ज्ञानून करून अश्वमेध यज्ञ केला त्याने ब्राह्मणांना अपर

दान दिले तेव्हा अश्वमेध त्या पक्षेजाना जाळायला लागला तेव्हा वशिष्ठानी चिडून त्याला शाप दिला ' अग्निने जसा माझ्या आश्रमाचा विध्वंस केला आहे, तसंम्ह तुम्ह्या हाताचा विध्वंस परशुराम करील.' हा शाप ऐकून अर्जुन थोडासुद्धा निचलित झाला नाही

परशुराम व कार्तवीर्यार्जुन यांच्यामधे वितुष्ट निर्माण व्हावला अर्जुनाचे पुत्र काणीभूत होते ते अलिशाय वुष्ट व प्रमेळखोर होते हे लोक एकदा फिरत फिरत परशुरामाच्या आश्रमाने गेले त्याच्या अनुपस्थितीत त्यानी बांडगाईने त्याच्या हांमार्चा गाय व तिचे वासंख याना हाकलून पळवून नेले म्हणून परशुराम सतापला त्याने कार्तवीर्यार्जुनाचे एक हजार हात कापून टाकले आणि आपली गाय व वासंख ती परत घेऊन आला

शानतार वैहय गप्प बसले नाहीत. एक दिवस परशुराम आश्रमावर हल्ला केला. त्याचे बडीत नमबडी पांचे त्यानी होके उठवले. याचा परशुराम अनिश्चय कुठे झाला. त्याने प्रतिज्ञा केली, 'याच्या वशाचे नावच नाहीसे करून टाकीन'

परशुरामाने अर्जुनाचे पुत्र व नातू याचा वध तर केलाच, पण पृथ्वीवर विधेजिथे क्षत्रिय विसेत, तिथेतिथे जाऊन त्याने त्यांना ठार मारले. हा क्रम बरीच वर्षे चालला होता.

त्यानंतर शांत होऊन परशुराम एका अण्ण्यात गेला व तिथे तप करू लागला. एकदा विश्वामित्राचा पुत्र पाचसु हा परशुरामाजवळ गेला आणि म्हणाला 'तुम्ही सर्व क्षत्रियांचा वध करण्याची प्रतिज्ञा केली आहे, पण त्याची पूर्तता केली नाहीत. प्रतर्दन वगैरे क्षत्रिय अक्षयप बिबल आहेत ! असली प्रतिज्ञा तुम्ही करायला नको होतीत, कारण ती पूर्ण काणे हे तुमच्या हातून लागत

हे शब्द ऐकून परशुराम सतायला व आतल्या अति जळफळू लागला, त्याने पुन्हा आयुध धारण केली. या वेळेस वृद्ध, बळान मुले आणि गर्भातल्या जीवांचादेखील त्याने वध करण्यास सुरुवात केली. अशा प्रकारे एकवीस वेळा जगातल्या सर्व क्षत्रियांचा वध परशुरामाने केला. नेत्र अश्रुमेध थंड करून साऱ्या पृथ्वीवर त्याने अधिकार गाजवला आणि कश्यप ऋषींच्या हातावर त्याने पृथ्वीचे दान दिले.

कश्यपनाने पृथ्वीचे दान स्वीकारताना म्हटले, 'हे परशुरामा, मी तुला फक्त बराण्यापुरती जमग

चावोंया

देतो आहे तिथे बसून तू तपस्या कर."

कश्यपाच्या ब्राह्मणांनी केलेल्या शासन-काळात सगळीकडे अराजकता पसरली. बलवान व्यक्ती दुर्बलाना प्रारुन देऊ लागल्या.

कश्यपाला जेव्हा ही गौष्ट समजली तेव्हा त्यानी पृथ्वीवर राज्य करण्यासाठी क्षत्रियांचा शोध घेतला, त्यावेळेला अनेक क्षत्रिय त्याच्या नजरेस दिसून आले. काही हेडिंग्स त्याच्या मातानी गुप्तपणे बांधवले होते, पुरुवंशी विदुराचा ज्येष्ठ पर्वतावर पालनपोषण झाले, परागारने सौदाम नावाच्या क्षत्रियाला वाचवले होते. शिबीच्या पुत्राचे गार्गीनी रक्षण केले होते. म्हणून त्याचे नाव गौपति पडले. प्रतर्दनचा पुत्र बत्स हादेखील जिवंत होता. गुप्त नावाच्या क्षत्रियाला गौतमाने आश्रय घेतला होता. वृद्धाचा वानरानी राखण केली होती. प्रकृत वंशानल्या क्षत्रिय पुत्रांना

समुद्राने बांधवले होते, अशा तऱ्हेने जे लोक अनेक प्रकारानी जिवले गेहिले, ते शिल्पकार आणि सुवर्णकारांच्या झालीत बाडले व मोठे झाले

कश्यपास त्या सर्व क्षत्रियांना बोसावण पाठवले त्यांना मूमी देऊन राज्य करण्यास सांगितले लौकरच सर्वत्र नवेनवे राजवश उदयाला आले "

अशा तऱ्हेने युधिष्ठिराने कृष्णाच्या तोंडून परशुरामाची ही कहाणी ऐकली व नंतर ते भीष्मांना भेटायला गेले तोपयेंन उत्तरायणाचे आराखी रुपन विचय बानी होते भीष्मांनी युधिष्ठिराला धीर देत समवायले 'हे बघ, बुद्धान शत्रूचा बघ कारणे हे राजधर्मविरुद्ध नाही किंहुना तोच क्षत्रियधर्म समजता पाहिजे जोपर्यंत भीष्म जिवंत होते तो पर्यंत ते युधिष्ठिराला अनेक धर्म, सूक्ष्मधर्म, नीती व

अपदेश सांगत होते शत्रूची भाषमानी ठरवलेल्या वीठी आपने पाण त्यागले त्यावेळीस एक विशेचत्र घटना घडली भीष्माच्या मारी तू न जम प्रण बघले घडले तसे तमवस याच्या अंगावने बाण आपाआप मूटून खानी पडले पाहता पाहता त्याच्या शरीरानले सर्व बाण तिघून खानी पडले हे दृश्य पाहून सर्व लोकाना फागच आपर्चव बाटले

तू न मृजान्मिद्वि इत्यं अणुन पाहून आण विदुषा चिता तदा केली भीष्माच्या शवावर पाहणुषु कव पावले गेले आणि त्याच्याच पुते पारती गेली भीष्माचे पाहो लज सुसुसुने त्याचा चाम भीम व अर्जुनने आण त्याची पाहो एकुल व रहदेवाने साभळली युधिष्ठिर आणि धृतराष्ट्राने याचे चरण हातान धरून त्यांना अखेरचे वदन केले, नंतर भीष्माचा दहनसंस्कार झाला त्यानंतर सर्वजण गमेच्या किनारा पाचले युधिष्ठिराने जतनपण केने त्याप्रसंगी युधिष्ठिर पछाया लहान मुलासारखा व्हू लागला तेव्हा कृष्णाने खूण कर्म आणि भीमाने त्याचे हातून केले परंतु धोरत्या भावाचा शोक पाहून इतर पांडवानाही अश्व अनाम आले त्यावेळेस धृतराष्ट्राने युधिष्ठिरास समजावताना सांगितले, 'माझे शत्रू पुत्र हान आणि ते लगळे गेले, तेव्हा मला आज गांधारीला रडायला हवे तू आता कागमारी रडतो आहेस? तू तर राज्य जिंकले आहे तू ज्या खाद्यावर आता फर मोठी अवगदर्य आहे तू अस रडत बसूनकोस व मूळ नुंग आपल्या कर्तव्याचे पालन करत येणार नाही

आमरहर्षिने युधिष्ठिरास यज्ञ करायला सांगितले याक युधिष्ठिराने कतर दिले 'महात्मन अश्वमेध यज्ञांत दात द्यावे वारेल लहानसहान ऐकथी वन्य जाण माहीत मांडमठाला दाते राज्यास राजा पाड्याजवळ घनसयली नाही अपायला वै राजकाय आहे, को जन्तकडूनही हे वयून करण लीक नाही प्रवा विचार दीन आहे त्याची मुलेंबाळें अद्याप लहान आहेत, त्याच्याकडे मराण्याची माझी इच्छा नाही यावाकुन जलणाराकडून मी कड कसा बसूल करे

त्याच अगममहर्षींनी युधिष्ठिराला अपार घन मिलदण्य चा उपाय सांगितला प्राचीन काळी महागडा मरुतने वडा केने ब्राह्मणाना मुक्त करणे दानदक्षिण देयक स ही बरेच घन दियलयावर तसेच ठेवलेले आहे, ते आपला भान तर न घन यज्ञ करण्यासाठी पध्दामी पुरत अस तं म्हणाले

युधिष्ठिराने मरुत महागडाची कथा ऐकल्याची इच्छा दर्शवली, तेव्हा व्यासानी गोष्ट सांगितली.

ब्रह्माकुलच्या प्रारंभ मनुच्या दशम' कथ नावाचा एक गज इकना चाने वृद्धमलीला याजक बनवून शम्भू अश्वमेध यज्ञ केल आणि नेत जाऊन अपण छडाच्याच दंडाये आहत अने सारनेने त्याचा पुत्र मरुत हा पितृपक्षगही जन्म चांगला होना त्याने यज्ञ करण्याचे ठरवले व हजारों सूत्रपात्रें बनवून घेतली त्या यज्ञासाठी पात्रावरेंवरच यज्ञाची सरी उपकारेही सोन्याची होती मरुत राजाने अनेक राज्यांबरोबर जाऊन दिगालयाच्या उत्तर दिशेला, मेरुपर्वताजवळच्या एका लहान पर्वतावर हे यज्ञ केले या यज्ञासाठी बृहस्पती याजक होणार होता

पण ब्रह्माला मरुत राजाजबडल असूय होती म्हणून त्यान बृहस्पतीला वाजय हाण्यास रोखले म्हणून मरुतने बृहस्पतीचे वरक देत संवर्त याता याजक नेमले, यज्ञ अन्वत वैभवसयल विनीने पा पंडना तेव्हा मरुतने सोन्याचे दीग ठेवून ब्राह्मणाना दानधर्म केले त्यावेळी वरक सान शैलक रक्षि होन ते हनेन तू घेऊन ये, ' हा सहा व्यासान युधिष्ठिराला दिला

भारताची ओळख

प्रश्नावली

चांदीवामधे आपण आपल्या सन क्रावीमहर्षिबद्दल यापूर्वी वाचले असेल किंवा त्यांच्या जीवनाकच चित्रपट आगण पाहिले असेल. तुम्हाला त्यांची नावे आठवतात का? त्यांचे चरित्र व योगदान हावदत तुम्हाला कितपत माहिती आहे? खालील प्रश्नांची उत्तरे शोधा.

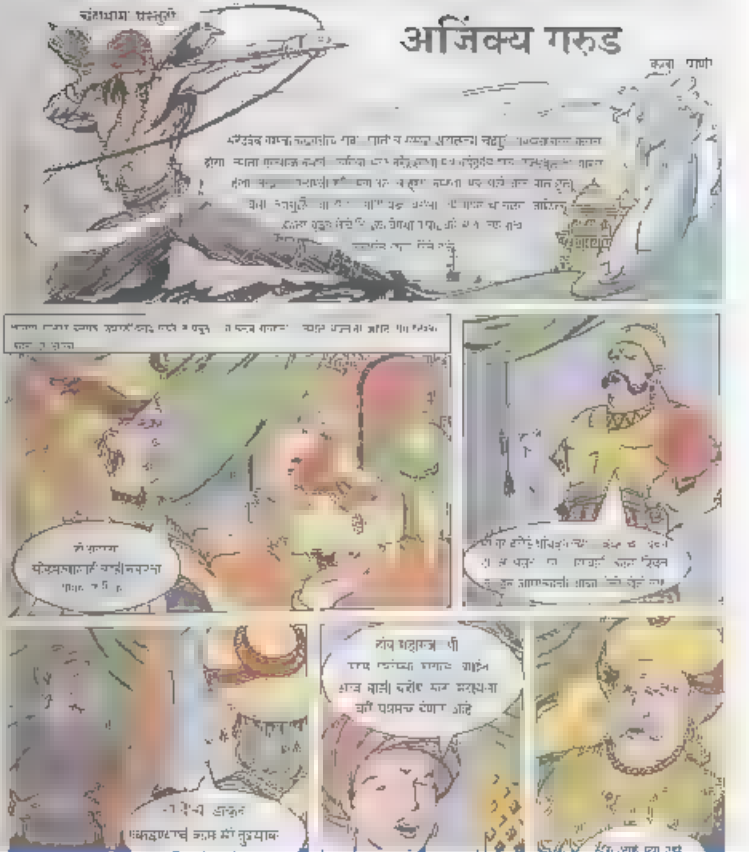
- एका हिंदू राजकन्येने आपल्या राजेशाही जीवनाचा त्याग केला व ती कृष्णाची पत्माभक्त बनली तिचे नांव काय?
- भारवान कृष्णाचा आणखी एक भक्त कधी होता तो नेहमी भगवानचे गुणवर्णन काणारी कवन रचून गात असे तो अंध होता त्याचे नाव माहीत आहे का?
- बंगालमधे भक्तीमार्गाचा प्रसार कोणत्या मताने केला?
- आद्य शाक्ताचार्यांनी पांच ठिकाणी आपले मठ स्थापन केले त्या गावांची नाव सांगा
- एक तमीळ कवयित्री सुब्रह्मण्यम किंवा मुल्गन या वैद्यताची वडल भक्त होती तिचे नाव काय?
- सर्वधर्मसमभ्रम मानणारा एक महान मुस्लिम संत होता त्याचे नाव सांगता येईल का?
- एका श्रेष्ठ सत्ताला हिंदू व मुसलमान सारख्याच भक्ते मानतात हा सत भद्रप्रदतगजवळच्या एका गावात राहात होता त्याचे नाव काय? तो कोण होता?
- भूतपूर्व पंतप्रधान कै. रावीव गांधी यांची हत्या झाल्यानंतर श्रीपेरुबुद्ध हे लहान पाव प्रसिद्ध झाले पालु हे गाव एका सुप्रसिद्ध सतन्चे जन्मस्थान आहे हा सत कोण?

उत्तरे म्हणिले नक्की

फेब्रुवारीमधल्या प्रश्नोत्तरीची उत्तरे

- राईवा मृतान्तः पहिले मार असे राज्य वन
- मठः तंती
- गवळणपूर इंदूर गांधी
- राजकुमार अणुनकर थाने अनामध्वान
- वैद्यन लोणी
- हो अली इंदूर

- अभ्युक्तिः वि गिह अश्व ममोन थंथन या
- कंदवलीच्या लक्ष्मण ली मार व रितपिडे
- मिनाले
- अनापूरुर्द्वि भूथम प्रतिभूती या
- नक्षेत्रा काटव सली-यन्ना पालि प्रेक
- मर मर
- अमल गोर गिर

पैसे परत करीन. आणि त्याचबरोबर आपले पैसे पण आणून देईन."

लालू अगदी विश्वासू माणूस होता. जीव गेला तरी दिलेले वचन पूर्ण करेल असं! त्यामुळे त्याला कर्ज देण्यास ही नवरा बायको कधीही मारोपुढे पळत नसत. परंतु बानेजेस घरखर्चाचे फक्त दोनशे रुपये त्यांच्याकडे होते. कुसुमने आपल्या नवऱ्याची चलविचल बघितली. खुणेने तिने त्याला अंत घरांत बोलावले व म्हणाली, "लालू! पैशाची आज खरी गरज आहे. कुटूंबातरी कर्ज काढून कां होईना, आपण त्याची नड भागवली पाहिजे. अशा अडचणीच्या वेळी त्याला मदत करणे आपले कर्तव्य आहे."

बोघे विचारांत पडले की आता कर्ज कुणाकडे मागावे? तेव्हा कुसुमला एकदम विष्णूची आठवण झाली. अशी बातमी

सगळीकडे पसरली होती की कुणाकडूनतरी त्याला पंधरा हजार रुपये मिळाले होते.

"आपल्याला पांच हजार रुपयांची गरज आहे. मुलीचा रेशमी साडीसाठी हद्द चालू आहे. मुलगा कितीवेळा म्हणाला की त्याला चांदीची अंगठी हवी आहे. त्यांच्या मागण्या आपल्याला कांहीतरी करून पूर्ण करावता हव्यात. विष्णूकडे आपण कर्ज मागितले तर तो कांही नाही म्हणणार नाही. यग जर कर्ज घ्यायचेच आहे तर पांच हजारच कां नाही घेऊं?" कुसुम म्हणाली.

सौमनाथला बायकांचे म्हणणे परतले. तेवढ्यांत सासूपण सोनारकडे गेला होता.

सौमनाथ विष्णूच्या घरी गेला. विष्णूने बाहेर येऊन बघितले तर घरासमोर खूपच मोक उभे होते. त्याला कळले की हे लोक कर्ज मागायला

आले आहेत. शंभरानेक मिळालेल्या धनासाठी लोक त्याचे अभिनंदन करायला लागले. परंतु मनांतल्या मनांत सगळ्यांना ह्याच गोष्टीची काळजी वाटत होती की त्यांच्याकडे कर्ज मागायचे कसे?

विष्णूला येवढे लोक इथे कशात आले आहेत हे बरोबर समजते होते. तो सगळ्यांना म्हणाला, "पैसे मिळवणे अकष्ट आहे, पण खर्च करणे आदी सोपे काम आहे. ही गोष्ट त्यांच्याकडे पैसे असतात तेव्हा तो साफ विसरून जातो. म्हणून त्यांतून वाचण्यासाठी (खर्च करणयापासून) मी माझे सारे पैसे सावकारी करणारे शोध सुंदर खांच्याकडे देणार आहे. त्यावर ते दर महिन्याला मला व्याजदेतील. ह्यासाठी मला त्यांना कांही तारण द्यायची पण गरज नाही. जर मला केव्हा पैशांची गरज पडली तर मी ते कर्जाकडे घेईन. ते मला जे व्याज

लावतील ते दुसऱ्यापेक्षा थोडे कमी असेल. अनावश्यक खर्चापासून वाचण्यासाठी मी ही व्यवस्था करील आहे."

आपलेच धन दुसऱ्याकडे सोपवून स्वतः कर्ज घेणाऱ्याकडे कोण काय मागणार? त्यामुळे हक्कूहक्कू तेथून लोक पसार झाले. विष्णूची सौमनाथशी चांगली ओळख होती. त्या दोघांची चांगली मैत्री होती. विष्णूने सौमनाथची चलविचल ओळखली. तो म्हणाला, "आपण दोघे जण मित्र आहोत. चल, सुंदरकडे जाऊ. पंधरा हजार रुपयांपर्यंत कितीही रुपये मी तुला कर्जाकडे देऊ शकतो, पंधरा टक्के व्याज पडेल. माझ्यावर विश्वास ठेव. तुला किती रुपये हवेंत?"

प्रत्येक शंभर रुपयांवर पंधरा रुपये व्याज म्हटल्यावर सौमनाथ मुन्मत्त झाला. त्याच्या तोंडून शब्दच फुटेल. विचार करून तो कसेबसे

येवढच म्हणाला, " मला फक्त दोन हजार रुपये हवेत "

दोळेबाब सुंदरकडे गेले, विष्णूने सोमनाथ-गाच्या समोरच सुंदरला पैसे दिले. त्याच्या हातात पावती देत सुंदर म्हणाला "प्रत्येक शंभरावर दर वर्षी तेरा रुपये व्याज मी तुला देईन".

सोमनाथने सुंदराच्या अटी मागून दोन हजार रुपये कर्ज घेतले. त्याला पैसे देताना सुंदर म्हणाला "साधारण शंभर रुपयावर मी वॉरर रुपये व्याज वसूल करतो. पण जे लोक आपले पैसे माझ्याकडे ठेवतात त्यांच्याकडून शंभरावर तेरा रुपये ह्या हिशोबानेच मी व्याज वसूल करतो." त्याने कागदावर सोमनाथच्या सहा घेऊन त्याला दोन हजार रुपये दिले.

सोमनाथ मनांतल्या मनांत दुःखी झाला होता. एकीकडे विष्णू त्याला अचकचा मित्र म्हणून होता आणि दुसरीकडे स्वतःचेच पैसे व्याजी कर्जात देत होता. स्वतःच्या नाचारीची त्याला अगदी घृणा आली. त्याने गरजू लालूस

दोन हजार रुपये दिले. एक महिन्याच्या आतच लालूने ते पैसे परत केले. जेव्हा व्याजासकट दोन हजार रुपये घेऊन सोमनाथ विष्णूकडे गेला, तेव्हा विष्णू समष्टपणे म्हणाला "मी बोंड्याच सावकार आहे? मी काय मित्राकडून व्याज घेई?" असे म्हणून त्याने फक्त मुद्दटाचे दोन हजार रुपये घेतले.

सोमनाथ गडबडून गेला आता त्याच्या लक्षात आले की उगाचच कर्ज घेण्याच्या दुष्परिणामांची त्याला जाणीव व्हावी ह्या इतनेच विष्णू त्याला सुंदरकडे घेऊन गेला. जर तो असा नागला नसता तर बायकोच्या सांगण्याप्रमाणे सोमनाथने पांच हजार रुपये उधार घेऊन सगळेच सगळे खर्च केले असते.

हा त्याला सावध करण्यासाठी दिलेला धडा होता. लालूने दोन हजार खेरीज घान्य विकून आलेले पांच हजार पण त्याला दिले होते. त्याने ते पैसे सुंदरकडे देवायला दिले व सांगितले, "दरमहा व्याज माग देत रहा!"

राजाची समस्या

एका नगराचा एक राजा होता. तो चांगला होता, पण जरा जास्तच शाहूणा होता. एक दिवस एक ब्राह्मण राजाला पुराण सांगत होता. वाचता वाचता यमलोकाबद्दल बोलतांना, ब्राह्मणाने तिथे त्रेगवेगळी पाथे करणाऱ्यांना कथा शिक्षा होताना ते सांगितले.

पुराणाचे वाचन संपल्यानंतर राजाने ब्राह्मणाला विचारले, "गुरुर्घ, आपल्याला स्वर्ग व नरकाबद्दल चांगली माहिती आहे. तेव्हा कृपा करून माझ्या श्रुतिचे विरसन कर. जे ज्ञान मला आहे, त्याप्रमाणे आपल्या डोऱ्यावर आकाश व पायाखाली जमीन आहे.

हा पृथ्वीवर त्रेगवेगळे प्राणी आहेत. त्यांतले काही लोक स्वर्गात व काही लोक नरकात का जातात? हे आपण मला विस्तराने समजावून सांगा."

भित्ती पण वाटली. की प्रश्नाचे उत्तर दिले नाही तर राजा आपल्याला काय करेल कोण जाणे! "महाराज आपल्या प्रश्नाला उत्तर देण्यास सर्व शाखांचा उद्घापोह करायला लागेल. तेव्हा आपण बला थोडा वेळ था." असे राजाला सांगून ब्राह्मण कुराच्या क्रिश्नी गांभी पळवून गेला.

जेव्हा राजाला ब्राह्मण पळवून गेल्याचे समजले, तेव्हा त्याला अग्रेसर वाटले की आपण विचारलेल्या प्रश्नाचे उत्तर खेत नाही. म्हणूनच तो पळवून गेला. त्यामुळे राजाने असा विचार केला की एवढा विद्वान माणूस देखील आपल्या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकत नाही, तेव्हा आपला प्रश्न फारच अवघड आहे. म्हणून जो कोणी भेटेल त्याला त्याने हाथ प्रश्न विचारायला सुवात केली.

लौकरच संपूर्ण राज्यभर समळ्यांना राजाचा प्रश्न माहिती झाला. पुराण सांगणाऱ्या

ब्राह्मणाचा एक मुलगा होता. तो अगदी उनाड होता. सारखा आपल्या आईला त्रास देत असे. एक दिवस त्याची आई गहू दळत होती तेव्हा तो तिच्या खोड्या काढायला लागला. चिडून जाऊन ती म्हणाली, "तुसत्या उनाडपणापेक्षा राजाचा प्रश्न तू सोडविलास तर किती बरे होईल?" "प्रश्न, समस्या तर गरिजांच्या असतात. रायाला पण प्रश्न पडतात?" असा काय प्रश्न पडला आहे?" मुलाने आईबरोबर दळण दळता दळता विचारले.

"आपल्याला बर आकाश दिसते, खाली जमीन, झा जमिनीवर शेकडो प्राणी आहेत. त्यांतले काहीजण स्वर्गात ब काही नरकात को व कोरे जातात? हा राजाचा प्रश्न आहे."

मार्च २००१

असे बोलत आईने जात्याचे बरचे चाक उचलले, तेव्हा मुलाला दिसले की जांत कांही गहू मोडलेले आहेत, तर कांही दाणे बसेच्या तसे आहेत. त्याच्या डोक्यात एकदम लखड प्रकट पडला. तो सरळ राजबाड्यांत गेला. व पहारेकऱ्याला म्हणाला "मला राजात जात न्या आता भेटायचे आहे."

त्याचा बंधू बघून धारपाल म्हणाला "राजा तुझ्यासारख्या लोकांना थोडाच भेटेल? जा पळ." "मी राजाच्या प्रश्नाचे निराकरण करण्यासाठी आलो आहे, असे राजाला सांग." ब्राह्मणाचा मुलगा म्हणाला.

जेव्हा राजाच्या कामावर ही गोष्ट गेली तेव्हा त्याला आंत येण्यास परवानगी मिळाली, पण

६४

चांदोबा

जेव्हा त्या मुलगा यथितले तेव्हा राजाला राटले की हा कांही आपल्या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकणार नाही. "मात्र प्रश्न तुला कळला को? तू खरोखरच माझ्या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकशील का?" राजाने मुलाला विचारले.

"मी केवळ तोंडानेच उत्तर देणार नाही, तर आपल्याला धरपकट कुर्तले दाखवीन." मुलगा म्हणाला.

जाते व गहू आपले गेले, एक भूठभर गहू जात्यांत टाकून ते दळत मुलगा म्हणाला "महाराज बघा! बरचे चाक आकाश आहे व खालच्या स्थिर भाग जमीन आहे. त्यांत घातलेले गहू म्हणजे सर्व प्राणीमात्र. गहू घालणारा ईश्वर आहे. हाताची पांच बोटे पंचमहाभुते असून यमराज जात्याचा दांडा आहे. तो पायांना जात्यांत भरवत आतले."

असे म्हणत मुलाने जात्याचे बरचे चाक

उचलले. आणि म्हणाला, "पाहिले महाराज? कित्येक दाणे भरवले जाऊन यमयातना भोगित आहेत. म्हणजे नाकांत गेले. पण कांही दाणे जसेच्या तसे आहेत. हे यमलोकापासून बाचलेले प्राणी आहेत. त्यांना नरकाचे भय नाही. ते स्वर्गासुख भोगत आहेत."

राजा खूब होऊन म्हणाला, "बा! तू तर मोठा ज्ञानी आहेस. लवकर सांग. तू कुणमचा मुलगा आहेस?"

मुलगा म्हणाला, "महाराज मी आपल्याला पुराण सांगणाऱ्या ब्राह्मणाचा मुलगा आहे."

"तू आपल्या बडिलापेक्षाही ज्ञानी आहेस" असे म्हणून राजाने त्याचा सत्कार केला. शालजोडी, धन, भेटवस्तू देऊन त्याला परत पाठविते. तेव्हापासून ब्राह्मणाच्या मुलाने उनाडपणा सोडून दिला आणि तो चांगल्या दऱ्हेने आपले आयुष्य घालवू लागला.

चांदोबा

६५

मार्च २००१